مالیات در اسلام

دکتر اعظم امینی
عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

بسم الله الرحمن الرحيم

مالیات در اسلام

نویسنده:

اعظم امینی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

مالیات در اسلام

مشخصات کتاب

سرشناسه : امینی، اعظم

عنوان و نام پدیدآور : مالیات در اسلام/اعظم امینی.

مشخصات نشر : قم: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۴.

مشخصات ظاهری : ۷۳ ص.

شابک : ۵۰۰۰ ریال:۹۶۴-۸۶۰۶-۷۹-X

یادداشت : کتابنامه: ص. [۷۱] - ۷۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : مالیات اسلامی.

موضوع : مالیات -- قوانین و مقررات -- ایران.

موضوع : مالیات -- ایران -- مدیریت و سیاست.

شناسه افزوده : صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهش های اسلامی. استان قم.

رده بندی کنگره : BP۲۳۰/۲/الف۸۱۴م۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۳

شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۳۳۷۷۲

ص: ۱

اشاره

مالیات در اسلام

کد: ۸۴۸

نویسنده: اعظم امینی

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ و صحافی: نگارش

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۳

شمارگان: ۱۵۰۰

بها: ۵۰۰ تومان

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.IR

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

شابک: X-۷۹-۸۶۰۶-۹۶۴ ISBN: ۹۶۴-۸۶۰۶-۷۹-X

ص: ۲

فهرست مطالب

ص: ۶

ص: ۸

دیباچه

دیباچه

بینش اقتصادی اسلام، مال و ثروت، ودیعه ای است الهی که خداوند حکیم آن را در اختیار خلیفه خود، انسان، قرار داده است. با چنین رویکردی انسان باید از مواهب طبیعی برای کمال و سعادت خود و جامعه بهره گیرد. این نظام که از وحی الهی سرچشمه گرفته است، بر اساس قوانین الزامی و ملاک های اخلاقی و با ایجاد زمینه های تولید فراوان، توزیع عادلانه و حفظ کرامت انسان، آسایش و سعادت زندگی را فراهم می آورد.

باید گفت، مالیات بر اموال و دیگر انفاق ها در قالب خمس، زکات و مالیات های گوناگون حکومتی، به منظور رفع نیازهای اقتصادی فردی و برقراری عدالت اجتماعی در جامعه برقرار شده است.

تلاش برای کشف، تنظیم و شفاف سازی قوانین اسلامی مربوط به انواع مالیات از سوی عالمان بزرگ دینی و کارشناسان مربوط و ترویج فرهنگ درست پرداخت مالیات از سوی مسئولان و کار بست بهینه مالیات ها برای استقلال نظام اسلامی، رفع تبعیض و رشد اقتصادی هدفمند، می توان اثر بسزایی در شکوفایی اقتصادی و بالندگی جامعه اسلامی داشته باشد.

نوشتار حاضر، تلاش کوچکی است به منظور تبیین جایگاه، اهداف و شرایط مالیات در حکومت اسلامی، بررسی قوانین فعلی مالیات جمهوری

ص: ۹

اسلامی ایران و آسیب شناسی وضع موجود این مجموعه می کوشد تا برای مدیران و برنامه سازان گران قدر در جهت تبیین، ترویج و اصلاح فرهنگ مالیاتی، توشه راهی فراهم آورد.

با تقدیر و سپاس از نویسنده ارجمند سرکار خانم اعظم امینی، این اثر را به همه شیفتگان خدمت و فرهنگ سازان صدا و سیما تقدیم می کنیم.

انّه ولیّ التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص: ۱۰

پیش گفتار

پیش گفتار

مالیات ها، از جمله ابزارهایی هستند که در دهه های اخیر، نقش مهمّی در اقتصاد کشورها دارند و به منظور درآمد زایی، تخصیص منابع و توزیع مجدد و...، مورد بررسی های فراوان قرار گرفته اند. مبحث مالیات و آثار اقتصادی آن، از مباحث دامنه دار و مهم درآمد عمومی است که جایگاه ویژه ای در نقش آفرینی اقتصادی دولت به دست آورده است.

نظام موجود مالیاتی کشور ما، با مشکلات گوناگونی دست به گریبان است و کاستی های فراوانی دارد. مقررات و قوانین مالیاتی به حدی پیچیده است که گاه افزون بر مؤدّیان مالیاتی، برای مأموران نیز پیچیدگی دارد. از این رو، در نظام اسلامی ما، مناسب است اصلاحاتی در راه اجرای هرچه بیش تر اهداف اسلام صورت پذیرد. در همین راستا، تحقیق در نظام مالیاتی اسلام و جست وجوی زوایای مختلف آن، اهمیت و ضرورت می یابد. این نوشتار، می کوشد تا با نظر به نظام مالیاتی اسلام و با توجه به نظام مالیاتی موجود، ابعادی از آن را بررسی کند. در این نوشتار، نخست به معرفی اجمالی مالیات های ثابت اسلامی و سپس به تبیین جایگاه مالیات های حکومتی و شرایط، صفات و قوانین فعلی حاکم بر نظام مالیاتی می پردازیم. هم چنین به آسیب شناسی و راهکارهای اصلاحی نظام مالیاتی موجود پرداخته، در فصل پایانی، پیشنهادها و راهکارهایی اساسی در زمینه گسترش فرهنگ مالیاتی داده می شود.

فصل اول: کلیات

اشاره

فصل اول: کلیات

در این فصل، نخست به تعریف لغوی و اصطلاحی مالیات و سپس مفاهیم عمومی می پردازیم. آن گاه به سیر تحول و تاریخچه مالیات ها اشاره می کنیم.

۱. تعریف مالیات

۱. تعریف مالیات

الف) مالیات در لغت

مالیات، واژه ای عربی است که در زبان فارسی، به معانی باج، خراج، ارتفاع، حاصل و محصول به کار می رود. این واژه جمع مالیه به معنای آن چه متعلق به دارایی و اموال است، می باشد.(۱)

ب) مالیات در اصطلاح

در تعریف مالیات، اختلاف نظر فراوانی وجود دارد. در این جا به دو تعریف اشاره می کنیم:

یک _ منتسکیو می گوید: مالیات، قسمتی از مال هر فرد است که به دولت می دهد تا از بخش های دیگر دارایی خود اطمینان یابد و با آسودگی خاطر از آنها بهره مند گردد.(۲)

ص:۱۲

---

۱ - ۱ . علی اکبر نفیسی، فرهنگ نفیسی، نشر رنگین، ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ م، ج ۵، ص ۳۰۲۱؛ محمد هومن، فرهنگ لغت و اصطلاحات اقتصاد اسلامی، تهران، وزارت برنامه و بودجه، ۱۳۵۶، ج ۱، ص ۱۶۷.

۲ - ۲ . منتسکیو، روح القوانین، مترجم: علی اکبر مهتدی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۲، ص ۳۷۰.

دو ــ گفته اند: مالیات، سهمی است که به موجب اصل تعاون ملی و بر وفق مقررات، هر یک از شهروندان، موظف است که از ثروت و درآمد خود، به منظور تأمین هزینه های عمومی و حفظ منافع اقتصادی یا سیاسی و اجتماعی کشور، به قدر و توانایی خود به دولت بدهد،(۱) تا دولت در هر موردی که مصلحت بداند، مصرف کند.

باید دانست که مهم در تعریف مالیات، قدرت دولت (بدون لحاظ مشروعیت آن) در وضع قانونی است که به موجب آن، مردم را ملزم به پرداخت مالیات می کند. بر همین اساس، می توان گفت بهترین تعریف مالیات، تعریف دوم است.

۲. مفاهیم عمومی مالیات

۲. مفاهیم عمومی مالیات

هر نوع بررسی درباره مالیات ها و تحلیل آثار اقتصادی شان، به معرفی مفاهیم مرتبط با آن نیازمند است که در این جا، فهرست وار به بیان این مفاهیم می پردازیم:(۲)

الف) تعلق واقعی مالیات: منظور آن است که چه مقدار از فشار مالیاتی را قشر خاصی متحمل می شوند. به طور معمول، وقتی مالیات وضع می گردد، قیمت ها قدری بالا رفته، میزان تولید و فعالیت مربوط کاهش می یابد.

ب) اصول مالیاتی: قواعد و احکام حاکم بر نظام مالیاتی است که لزوماً

۱- ۳ .محمد جعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۶۸، چ ۴، ص ۶۰۱.

۲- ۱ . یدالله دادگر، اقتصاد بخش عمومی، قم، انتشارات دانشگاه مفید، ۱۳۸۰، ص ۳۵۳.

برای همه نظام های اقتصادی، یکسان نخواهد بود. «ساده بودن نظام مالیاتی»، «عادلانه بودن» و «کم هزینه بودن»، از اصولی هستند که بیش تر مورد توجه قرار می گیرند. منظور از «ساده بودن مالیات و نظام مالیاتی» این است که پرداخت کننده مالیات به راحتی نظام مربوط را درک کند؛ یعنی این نظام شفاف بوده و پیچیدگی خاصی بر آن حاکم نباشد. مفهوم «عادلانه بودن» با تفسیرهای گوناگونی بیان می شود. بحث کلی این است که از صاحبان درآمدهای بالاتر، در برابر اقشار کم درآمد، مالیات بیش تری دریافت شود. این موضوع را گاه براساس توان پرداخت و زمانی بر پایه استفاده از کالاها و خدمات عمومی بیان می کند؛ یعنی کسانی که توان پرداخت بالاتری دارند، مالیات بیش تری بپردازند. یا آنان که استفاده بیش تری از خدمات عمومی می کنند، مالیات بیش تری بپردازند. اصل دیگر، «کم هزینه بودن مالیات» در نظام مالیاتی است؛ یعنی نظام مالیاتی به گونه ای تنظیم و اعمال گردد که هم برای دولت و هم برای پرداخت کنندگان، کم ترین هزینه ممکن را داشته باشد.(۱)

مفهوم دیگری که به بحث هزینه مالیاتی مربوط می شود، «کاستن از میزان عدم کارآیی» است. در مواردی وضع مالیات، مقدار کارآیی و رفاه جامعه را کم می کند. البته با توجه به ضرورت وضع و گرفتن مالیات، جامعه به ناچار این زیان کاهش کارآیی را پذیرفته است. بدیهی است در صورت وجود دولتی کارآمد و منضبط، منافع به دست آمده از مالیات، به شیوه مطلوبی به جامعه

۱- ۲ . اقتصاد بخش عمومی، صص ۳۵۳ و ۳۵۴.

برمی گردد. این می تواند توجیه دیگری برای پذیرش کاهش کارآیی جامعه به شمار آید.

ج) معافیت مالیاتی: یکی دیگر از مفاهیم مالیاتی، معافیت مالیاتی است. به طور معمول، بخش خاصی از پایه مالیاتی، مشمول مالیات نمی گردد که به آن میزان خاص، معافیت مالیاتی می گویند.

د) فرار مالیاتی: شیوه ای غیر قانونی برای پرداخت نکردن مالیات است، ولی اجتناب مالیاتی، استفاده از شیوه ای به ظاهر قانونی برای کاستن از مالیات پرداختی است.(۱)

۳. سیر تحول مالیات

۳. سیر تحول مالیات

از زمان تأسیس دولت ها در جوامع بشری، دولت مردان همواره برای اداره تشکیلات خود، نیازمند منابع مالی بودند. حاکمان این اموال را یا از راه املاک اختصاصی دولت فراهم می کردند، یا از مردم و صاحبان املاک خصوصی، خراج زمین می گرفتند و یا از حاکمان محلی و تحت الحمایه خود باج دریافت می کردند.(۲) در تاریخ نوشته اند در یونان قدیم، دولت از راه دریافت حقوق گمرکی و عوارض بندی اداره می شده است. امپراتوری روم نیز از راه کشورگشایی ها و باج هایی که آن سرزمین ها می پرداختند، تأمین مالی می شده است.(۳)

۱- ۳ .همان، صص ۳۵۴ و ۳۵۵.

۲- ۱ .دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، مبانی اقتصاد اسلامی، تهران، سمت ۱۳۷۱، ص ۳۵۲.

۳- ۲ . حسین پیرنیا، مالیه عمومی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۵، صص ۷ و ۸ .

در دوره های پیشین، رایج ترین مالیات ها، مالیات بر محصول زمین ها و مالیات سرانه بوده است. در اروپا، مالیات سرانه در سال ۱۴۱۷ م، در انگلستان معمول شد و در گروه مالیات های غیرمستقیم، چیزی شبیه عوارض گمرکی وجود داشته است. برای اولین بار در سال ۱۷۹۸ م مالیات بر درآمد خالص در انگلستان به تصویب رسید(۱) و به تدریج در قرن بیستم فراگیر شد؛ زیرا دولت ها متوجه شدند بر اثر انقلاب صنعتی و پیشرفت فنآوری و بالا رفتن مبادلات بازرگانی و استخراج معادن، بیش ترین سهم درآمد ملی، به این سو متمایل شده است و درآمدی که از ناحیه کشاورزی و محصولات زراعی به دست می آید، سهم ناچیزی در درآمد ملی دارد. البته در این قرن، مالیات های دیگری هم چون مالیات بر ارث نیز افزوده گردیده است.(۲)

تا اواخر قرن نوزده میلادی، مالیات اصلی در ایران، همان مالیات بر درآمد املاک کشاورزی بوده است. بر این اساس، تا آن زمان به ندرت مالیات های غیرمستقیم پرداخت می شد و مبلغ آن هم ناچیز بود. در سال های پایانی قرن نوزدهم، نخست حقوق و عوارض گمرکی در ایران اهمیت زیادی پیدا کرد و پس از آن، به سرعت انواع مالیات های غیر مستقیم وضع شد و میزان مالیات؛ یعنی میزان حقوق و عوارضی که از کالاها دریافت می شود، افزون گردید.(۳)

۱- ۳ . همان، صص ۳۱ و ۳۲.

۲- ۴ . م. س. ر. مدرسی، مقدمه ای بر نظام مالیاتی و بودجه در اسلام، انتشارات هجرت، ۱۳۶۳، چ ۱، ص ۲۱.

۳- ۵ . مالیه عمومی، ص ۹۷.

مالیات هایی که هم اکنون در ایران گرفته می شود، به دو بخش مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می شود؛ البته بیش تر درآمد دولت، از مالیات های غیرمستقیم دریافت می شود.

۴. انواع مالیات

۴. انواع مالیات

همان گونه که گفتیم مالیات ها، دریافت هایی هستند که دولت به دلایل و روش های گوناگون از مردم جمع آوری می کنند. مالیات ها دو گونه اند:

الف) مالیات های اوّلی (ثابت): مالیات هایی است که نسبت، مقدار، مورد وضع یا مجموع آنها را شارع مقدّس معرفی کرده است؛ مانند خمس، زکات، جزیه و... .

ب) مالیات های ثانوی (متغیر): آن دسته از دریافت هایی که حاکم اسلامی، بر اساس مصلحت مسلمانان، در شرایط خاصی به طور موقت وضع می کند و با نرخ مشخصی برای آنها قرار می دهد.

مالیات های متغیر دو نوع است:

یک _ مالیات مستقیم: مالیات هایی که دولت به طور مشخص از برخی افراد می گیرد، مانند: مالیات بر حقوق کارمندان دولت.

دو _ مالیات غیرمستقیم: دریافت هایی که دولت بیش تر به طور غیرمستقیم و برای نمونه، از راه افزایش قیمت کالا از مردم جمع آوری می کنند.(۱)

۵. تاریخچه مالیات

اشاره

۵. تاریخچه مالیات

ص: ۱۷

۱- ۱ . ترمینولوژی حقوق، صص ۶۰۲ و ۶۰۳.

مالیات ها، سابقه ای طولانی و شایـد به قدمت دولت ها دارند. از دیر زمان، دولت ها، به روش های گوناگون، اقدام به مالیات گیری می کرده انـد و دولت می توانست به صـلاح دیـد خود، میزان مالیات ها را براساس نیاز جامعه محـدود کنـد یا گسترش دهـد. در ادامه، مروری گـذرا بر تـاریخچه مالیـات در دوران پیش از اسـلام، دوران حکومت اسـلامی و دوران کنونی خواهیم داشت.

الف) مالیات پیش از اسلام

الف) مالیات پیش از اسلام

شاید بتوان ادعا کرد که هم زمان با تشکیل نخستین جوامع بشری، مالیات نیز به وجود آمده باشد . میل به رهایی از خطر ناشی از حمله جانواران درنـده و حوادث طبیعی و امکان زنـدگی بهتر، انسان را از زنـدگی فردی به سوی زندگی اجتماعی کشانیده است. در این زنـدگی جدیـد برای تأمین نیازهای افراد اجتماع، ناگزیر بایـد پاره ای از خـدمات به صورت جمعی انجام یابـد و بـدین منظور، همکـاری تمام یا دست کم عـده ای از افراد جامعه لازم است. همکاری افراد در انجام خـدمات همگانی، با قرار گرفتن نیروی بـدنی آنها در اختیار اجتماع آغاز شد. می توان این نوع همکاری را که در اصـطلاح «بیگار» یا «بیگاری» خوانده می شود، نوعی مالیـات غیرنقـدی دانست. بـا تکامـل اجتمـاعی و فزونی نیازهـای همگـانی، گرفتن مالیات نقـدی و جنسـی جا افتاد.(۱) مالیات ها، زمانی باعث رونق اقتصادی و گاه از عوامل سـقوط تمـدنی بزرگ بوده انـد. ویل دورانت در مورد اوضاع امپراتوری روم در قرن چهارم میلادی می نویسد:

در پایـان قرن سـوم و بیش تر در قرن چهـارم، فرار از مالیـات در امـپراتوری به صـورت یـک بیمـاری تقریبـاً همه گیر درآمـد. اشخاص مرفّه دارایی هایشان را

۱- ۱ .عنایت الله شاپوریان، ۲۵ سده مالیات، تهران، ۱۳۵۰، صص ۱ ــ ۳.

پنهان می کردند. اشراف خود را جزو طبقه مستضعف قلمداد می کردند تا از زیر بار انتخاب شدن برای مشاغل شهرداری شانه خالی کنند. صنعتگران از کار خود می گریختند. مالکانی که دهقان بودند، اموال خود را براثر سنگینی فشار مالیات رها می کردند و به مزدوری می رفتند. بسیاری از روستاها و شهرها به سبب عوارض و مالیات هنگفت، خالی از سکنه شدند. در پایان قرن چهارم، هزاران فرد به آن سوی گریختند تا به بربرها پناه ببرند.(۱)

در ایران باستان نیز مالیات ها وضع مشابهی داشتند؛ یعنی گاه مالیات ها معقول و زمانی دیگر سنگین و طاقت فرسا بود.(۲)

ب) مالیات در دوران حکومت اسلامی

اشاره

ب) مالیات در دوران حکومت اسلامی

زیر فصل ها

یک _ مالیات در دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

دو _ مالیات در زمان امام علی علیه السلام

یک _ مالیات در دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

یک _ مالیات در دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

پس از مهاجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدینه و تشکیل حکومت اسلامی، آن حضرت قانون اساسی مدینه را به نام «صحیفه» تهیه کرد. ایشان، هرگونه مالیات را که حاکمان از مردم می گرفتند، ممنوع کرد و آنها را به دادن خمس و زکات فراخواند.(۳) خداوند متعال هم به آنان اجازه جهاد در راه خدا و مبارزه با دشمنان اسلام را داد و فی ء و غنایم را برای آنها حلال گرداند. خمس و زکات، جزیه، خراج و در کنار آن کمک های مردمی، بودجه دولت اسلامی را

۱- ۲ . ویلیام جیمزدورانت، تاریخ تمدن، مترجم: حمید عنایت و دیگران، تهران، انتشارات آموزش و پرورش، ۱۳۶۷، ج ۳، ص ۷۵۲.

۲- ۳ . حسن پیرنیا، ایران باستان، تهران، دنیای کتاب ۱۳۶۲، ج ۲، ص ۱۴۷.

۳- ۱ . صالح احمد العلی، دولت رسول خدا، مترجم: هادی انصاری، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۱، ج ۱، ص ۳۴۹.

تشکیل می داد. دولت اسلامی با جمع آوری مالیات ها، بنابر موارد مصرفی که در قرآن برای هر یک مشخص شده است، آنها را به مصرف می رساند.

هریک از مالیات های یاد شده، در دوران های مختلف وضع شده بود.(۱)

قانون زکات و جزیه، به ترتیب در سال های دوم و هشتم هجری به دنبال سوره برائت و خراج برای نخستین بار در سال هفتم هجری به هنگام فتح خیبر برقرار شد.(۲) هم چنین برای نخستین بار غنایم جنگ بدر بر پایه تقسیم خمس توزیع گردید. حکم انفال نیز پس از واقعه غزوه بدر و فی ء در سال پنجم در غزوه بنی نضیر نازل گردید.(۳)

دو _ مالیات در زمان امام علی علیه السلام

دو _ مالیات در زمان امام علی علیه السلام

منابع مالی در زمان امام علی علیه السلام همان منابع مالی دوره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بود. افزون بر آنها، امام علی علیه السلام به عنوان حاکم اسلامی، برای اسب ها و قاطرها مقداری مقرّری وضع کرد و به طور سالیانه از صاحبان آنها مالیات می گرفت. در واقع، وضع مالیات بر اینها، امروزه از شمار وضع مالیات های

۱- ۲ . عبدالملک بن هشام، سیره النبویه، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ج ۳، صص ۱۴۷ _ ۱۵۱؛ جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلامی، بیروت، دارالمکتب الحیاه، ج ۲، ص ۱۳.

۲- ۳ . رسول جعفریان، تاریخ سیاسی اسلامی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۴، چ ۱، ج ۲، ص ۴۱۵.

۳- ۴ . احمد بن یحیی بلاذری، فتوح البلدان، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۳۵۶، ص ۴۸؛ تاریخ طبری، چ ۱، ص ۱۲۸۴.

مستقیم است.(۱) در دوره خلافت امام علی علیه السلام میزان مالیات پایین آمد و این خود سبب شد که مردم رغبت بیش تری در پرداخت آن نشان دهند. ایشان مأموران مالیات گیر را در روش برخورد با مردم، به اجرای عدالت و احساس مسئولیت سفارش می کرد و آنها را ملزم می ساخت که مالیات را در جاهایی که خداوند فرمان داده، مصرف کنند.(۲) روش اقتصادی امام علی علیه السلام ، براساس عدالت بود. ایشان در گرفتن مالیات و مصرف آن هیچ گونه تبعیض و امتیازی، حتی برای خود و نزدیکانش قائل نبود.(۳)

ج) مالیات در عصر غیبت

ج) مالیات در عصر غیبت

همان گونه که پیش تر بیان شد، مالیات هایی که در دوره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آلهوضع می شد و در اختیار حکومت اسلامی قرار می گرفت برای رفع نیازهای جامعه آن زمان و ضرورت هایی که وجود داشت، کافی بود و دیگر نیازی به وضع یا گرفتن مالیات های جدید نبود، ولی امروزه با گسترده شدن جوامع و از جمله جامعه مسلمانان از یک سو، هم چنین افزایش و گوناگونی نیازها از سوی دیگر، این ادعا که می توان با همان منابع مالی صدر اسلام، جامعه را اداره کرد، به نظر نامعقول می آید. وضع مالیات برای اسب ها و قاطرها ــ که در دوران پیامبر از منابع مالیاتی به شمار نمی آمدند ــ در زمان

۱- ۱ .اسدالله بیات، منابع مالی دولت اسلامی، انتشارات کیهان، ۱۳۵۶. چ ۱، ص ۲۸۷.

۲- ۲ . فتوح البلدان، ص ۷۳.

۳- ۳ . نهج البلاغه، خطبه ۲۴.

حکومت امـام علی علیه السـلام شاهـدی است به راستی این ادعا که با گسترد گی جامعه و افزایش نیازهای آن و محدودشـدن منـابع مـالی دولت، بایـد همگـام بـا این رونـد، راه هـای درآمـد دولت نیز افزایش یابـد تا حکومت بتوانـد به شایسـتگی جامعه اسـلامی را اداره کنـد. ازاین رو، امروزه افزون بر مالیات های ثابت اسـلامی (خمس، زکات، خراج، جزیه و انفال) مالیات های دیگری هم وجـود دارد، که تحت عنـوان مالیـات هـای متغیر (حکومـتی) است. اختیـار وضع این نوع مالیـات، بر عهـده حـاکم اسلامی گذاشته شده است.

ص: ۲۲

فصل دوم: جایگاه مالیات در نظام حکومتی اسلام

اشاره

فصل دوم: جایگاه مالیات در نظام حکومتی اسلام

زیر فصل ها

۱. اهداف مالیات در اقتصاد اسلامی

۲. ویژگی های مالیات های اسلامی

۳. انواع مالیات

۱. اهداف مالیات در اقتصاد اسلامی

۱. اهداف مالیات در اقتصاد اسلامی

با توجه به اهداف بسیار متنوع اقتصاد اسلامی در مقایسه با مکتب های دیگر، دولت برای تأمین مخارج مالی خود، به درآمدهای گوناگونی نیاز دارد. مالیات ها به عنوان یکی از مهم ترین راه های درآمد دولت، در رسیدن به این اهداف از اهمیت خاصی برخوردارند. در ادامه، با تأکید بر ویژگی های اساسی نظام مالیاتی اسلام در مقایسه با اصول نظام های مالیاتی دیگر مبحث های اقتصادی و جایگاه آن در اقتصاد اسلامی، به بررسی آنها می پردازیم:

الف) تأمین مالی مخارج معیّن: نظام مالیاتی اقتصاد اسلامی، از نظر تأمین مخارج مالی، نقشی شبیه عوارض در نظام های مالیاتی دیگر ایفا می کند. در نظام های مختلف مالیاتی، تفاوت مالیات و عوارض در این است که مالیات ها به طور کلی به خزانه داری دولت واریز می شوند و دولت مخارج مختلف خود را با آن تأمین می کند؛ در حالی که عوارض جمع آوری شده، تنها باید در موارد و مکان های معیّنی استفاده شوند.(۱)

ب) عدالت اجتماعی: نقش دیگر مالیات های حکومتی، اجرای عدالت اجتماعی است. عدالت اجتماعی را هم می توان دلیلی بر مالیات گیری و هم یکی از آثار آن دانست. مالیات های حکومتی باید به صورتی تعیین شود که

ص: ۲۳

۱- ۱ . احمد جعفری صمیمی، اقتصاد بخش عمومی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۱، ج ۲، صص ۱۹۸ _ ۲۰۰.

اصل عدالت اجتماعی را زیر پا ننهند؛ یعنی هرکس در جامعه اسلامی به نسبت بهره ای که از امکانات جامعه و کشور می برد، در تأمین مخارج و هزینه ها سهیم باشد. آنها که درآمد بیش تری دارند، باید مالیات بیش تری بپردازند و مالیات ها باید به صورت تصاعدی تعیین گردد تا کسانی که درآمد بیشتری دارند، نقش بیشتری در تأمین هزینه های جامعه داشته باشند.(۱)

ج) اجرای سیاست های اقتصادی: مالیات های حکومتی، افزون بر تأمین هزینه ها و تحقق اصل عدالت اجتماعی، نقش مهم دیگری نیز دارد و آن اجرای سیاست های اقتصادی است. مالیات برای مالیات دهنده، نوعی هزینه به شمار می آید. به هر میزان که بیش تر مالیات گرفته شود، هزینه مالیات دهنده افزایش یافته و در نتیجه، سود وی کاهش می یابد. با توجه به این که در هر سرمایه گذاری اقتصادی، اصل «سود» مبنای تصمیم گیری بوده و سرمایه گذار، با توجه به میزان هزینه ها و فایده های یک سرمایه گذاری درباره آن تصمیم می گیرد. مالیات می تواند نقش مهمی در تنظیم فعالیت های اقتصادی و اجرای سیاست ها داشته باشد. مالیات برای دولت ــ که سیاست گذار و تنظیم کننده امور اقتصادی است ــ یک ابزار است؛ ابزاری که می تواند با تکیه بر آن، تصمیم های سرمایه گذاران یا مصرف کنندگان را تحت الشعاع قرار دهد و هدایت کند. دولت با افزایش مالیات در برخی از بخش ها می تواند آنها را از رونق انداخته یا با کاهش مالیات و قائل شدن انواع معافیت ها و تخفیف ها،

ص: ۲۴

۱- ۲ . اقتصاد بخش عمومی، ج ۲، صص ۱۹۹ و ۲۰۰؛ محسن آژینی، امام و اقتصاد اسلامی، انتشارات کیهان، ۱۳۷۴، چ ۱، ص ۲۰۶.

بخش های دیگری را رونق بخشد.(۱)

۲. ویژگی های مالیات های اسلامی

اشاره

۲. ویژگی های مالیات های اسلامی

زیر فصل ها

الف) عبادی بودن

ب) معیّن بودن موارد مصرف هر مالیات

ج) مردمی و اخلاقی بودن

د) توزیع و تعدیل ثروت به وسیله مردم

ه) اندک بودن هزینه دریافت

و) داوطلبانه بودن مالیات ها

ز) گستردگی دایره انفاق

ح) هماهنگی میان کارآیی بهتر و عدالت اجتماعی

ط) عدم انتقال مالیات به دیگران

الف) عبادی بودن

الف) عبادی بودن

برخی از مالیات های اسلامی مانند خمس و زکات جنبه عبادی دارند و باید به قصد قربت انجام شوند. بنابراین، در صورتی که بدون قصد قربت پرداخت شوند، از عهده پرداخت کننده ساقط نمی گردد.(۲) ولی در مکتب های دیگر، مالیات با عنوان عبادت پرداخت نمی شود.

ب) معیّن بودن موارد مصرف هر مالیات

ب) معیّن بودن موارد مصرف هر مالیات

در صـدر اسـلام، هر یک از مالیات ها، مصارف معیّنی داشت و پرداخت کنندگان خمس، زکات و خراج، به روشـنی از شـیوه اختصـاص این وجوه مالیـاتی به مصـارفی که پیش تر نـام برده شـد، آگـاه بودنـد. از این رو، بـا میـل و رغبت کامـل آن را می پرداختنـد و به کیفیت هزینه شـدن آنهـا اعتمـاد داشـتند و مؤدیّان هر مالیـات، می دانسـتند که بـا چه هـدفی و برای انجـام چه مقاصدی مال خود را می پردازند.(۳)

ج) مردمی و اخلاقی بودن

ج) مردمی و اخلاقی بودن

بخشی از مالیات های اسلامی، توسط خود افراد در موارد تعیین شده هزینه

ص: ۲۵

۱- ۳ . امام و اقتصاد اسلامی، صص ۲۰۶ و ۲۰۷؛ اقتصاد بخش عمومی، صص ۳۵۱ و ۳۵۲.

۲- ۱ . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۲۵.

۳- ۱ . کاظم صدر، اقتصاد صدر اسلام، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۴، چ ۱، ص ۱۳۹.

می شود؛ مانند زکات فطره، یا حاکم اسلامی به مؤدیّان مالیاتی اجازه می دهد خودشان در امور مربوط هزینه کنند. این ویژگی سبب آشنایی بیشتر مؤدیّان مالیاتی با مستمندان جامعه و موجب افزایش روح برادری نزد آنان می شود. در نظام های مالیاتی دیگر، همه مالیات ها نخست به خزانه دولت واریز می شود و سپس به موارد مصرف انتقال می یابد و پرداخت کننده، آثار کار خویش را به زودی نمی بیند. شاید به همین دلیل است که علاقه ای به پرداخت مالیات ندارد.(۱) بعد دیگر مالیات ها، تعالی روح و تکامل اخلاقی پرداخت کننده است.

د) توزیع و تعدیل ثروت به وسیله مردم

د) توزیع و تعدیل ثروت به وسیله مردم

با توجه به ویژگی هایی که یاد آور شدیم در مواردی مانند زکات، توزیع دوباره و تعدیل ثروت به وسیله خود مردم و با کم ترین هزینه صورت می گیرد. در حالی که در دیگر مکتب ها گرفتن مالیات و توزیع دوباره ثروت، تنها به وسیله دولت انجام می گیرد و هزینه آن بر عهده اوست؛ هم چنین در این مکتب ها، مالیات، غالبا برای برطرف ساختن نیازهای دولت است و کم تر با تعدیل ثروت ثروتمندان و رفع فقر نیازمندان ارتباط دارد.(۲)

ه) اندک بودن هزینه دریافت

ه) اندک بودن هزینه دریافت

یکی از مسائل مهمی که درباره مالیات ها مطرح است، بازدهی آنها نسبت به هزینه وصول است؛ زیرا معمولاً برای تشخیص میزان مالیات تعلق گرفته به افراد و وصول آن، به سازمان ها و دستگاه های مختلفی نیاز است که موجب

۱- ۱ . مبانی اقتصاد اسلامی، صص ۳۹۲ و ۳۹۳.

۲- ۱ . همان، ص ۳۹۳ و ۳۹۴.

صرف بخش قابل توجهی از درآمدهای مالیاتی است. این مشکل، بیشتر از روحیه تخلف از پرداخت مالیات سرچشمه می گیرد که در نظام های اقتصادی جدید وجود دارد. در نظام اقتصادی اسلام، با توجه به نفوذ عمیق جهان بینی الهی در جان مردم، هزینه وصول مالیات ها، به پایین ترین میزان ممکن می رسد؛ زیرا مردم با این اعتقاد، داوطلبانه وجوه شرعی شان را می پردازند. افزون بر آن، دولت و مأموران جمع آوری مالیات نیز به مردم اعتماد دارند؛ زیرا پرداخت کننده مالیات، یک واجب الهی را انجام می دهد. به همین سبب، در توصیه های امیرمؤمنان علیه السلام به دریافت کنندگان مالیات آمده است که وقتی با صاحب مال روبه رو می شوید، بگویید: خدا تو را مشمول رحمت خود قرار دهد، زکات مالت را بده. پس اگر به ادعای نداشتن زکات از شما روی برتافت، به او مراجعه نکن.(۱) البته اگر حاکم اسلامی لازم بداند، حق بازرسی و تفتیش اموال مسلمانان را برای تشخیص درستی ادعای ایشان دارد.(۲)

و) داوطلبانه بودن مالیات ها

و) داوطلبانه بودن مالیات ها

از نظر اسلام، انفاق عملی است که افراد به صورت داوطلبانه انجام می دهند و در طول تاریخ اسلام، مسلمانان حتی انفاق های واجب، همانند زکات را با کمال اشتیاق می پرداخته اند. اسلام مردم را با آیات و روایات و نیز رفتار بزرگان دین تربیت اخلاقی کرده و نوعی خودجوشی در آنها به وجود آورده که بیش ترین اثر را در رفتارهای مسلمانان داشته و دارد. آیات قرآن، همگان را

۱- ۱ . وسائل الشیعه، ج ۶ ، ص ۲۱۷.

۲- ۲ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۳۹۵.

به انفاق، ایثار، اسراف نکردن، انباشت نکردن مال و ثروت و دل نبستن به آن، رها کردن ویژگی های متکبران، همکاری با مؤمنان و نیز نزدیک شدن به فقیران سفارش می کند. داوطلبانه بودن پرداخت مالیات، امتیاز اسلام در برابر دیگر مکتب هاست.(۱)

ز) گستردگی دایره انفاق

ز) گستردگی دایره انفاق

انفاق در اسلام دایره گسترده ای دارد. بخشی از آنها واجب است و بخش قابل توجهی از آنها هم مستحب می باشد. در این میان، به اطعام، هدیه، وقف و نذر تأکید و سفارش بیش تری شده است. در عمل هم بازده این کارهای مستحبی، بیش از بازده انفاق های واجب است.(۲)

ح) هماهنگی میان کارآیی بهتر و عدالت اجتماعی

ح) هماهنگی میان کارآیی بهتر و عدالت اجتماعی

یکی از مشکلات مکتب های اقتصادی این است که در صورت گرفتن مالیات به شیوه ای عادلانه، به این گونه که هرکس در آمد بیش تر دارد، مالیات بیش تری هم بپردازد، کارآیی افراد کاهش می یابد؛ زیرا آنان احساس می کنند که همه حاصل دست رنجشان دراختیارشان نخواهد ماند. بنابراین، مراعات عدالت اجتماعی، مستلزم کم شدن کارآیی افراد فعّال جامعه خواهد بود.

در اسلام با توجه به داوطلبانه بودن مالیات ها و گستردگی دایره آن، این تضاد پدید نخواهد آمد؛ زیرا افراد، با تمایل خویش، آن را می پردازند. از این رو، احساس زیان و خسارت نخواهند کرد و از کارآیی آنان کاسته نخواهد

۱- ۱ . همان، صص ۳۹۰ و ۳۹۱.

۲- ۱ . همان، ص ۳۹۳.

شـد؛ بلکه بـا توجه به پاداش فراوانی که انفاق کننـده برای خویش انتظار می کشـد، هم کارایی اش بهتر و افزون تر می شود و هم به مقدار بیش تری انفاق خواهد کرد؛ زیرا به او وعده داده شده که هرکسی نیکی کند، ده برابر پاداش خواهد گرفت.(۱)

به دلیل داوطلبانه، عبادی، اخلاقی و مردمی بودن مالیات های اسلامی، پرداخت مالیات از کارآیی مؤدّیان نمی کاهد.

ط) عدم انتقال مالیات به دیگران

ط) عدم انتقال مالیات به دیگران

به این دلیـل که همه مالیات های ثابت اسـلامی، از نوع مسـتقیم است و نیز با توجه به مبانی ایمانی و اعتقادی مؤدیّان، انگیزه و امکان انتقال مالیات به دیگران نزدیک به صفر می باشد.(۲)

۳. انواع مالیات

اشاره

۳. انواع مالیات

در نظـام حکومـتی اسـلام، مالیـات به دو دسـته کلی تقسـیم می شـود: مالیـات هـای ثـابت و مالیـات هـای متغیر (مالیـات هـای حکومـتی). در ایـن بخش، پس از بررسـی اجمـالی مالیـات هـای ثـابت در اسـلام، به بررسـی مالیـات هـای حکومـتی خـواهیم پرداخت.

ص: ۲۹

۱- ۱ . «مَن جاء بالحسنهِ فله عشر امثالها» انعام: ۱۶۰.

۲- ۱ . مبـانی اقتصاد اسـلامی، ص ۳۹۵؛ محمدمهـدی کرمی و محمـد پورمنـد، مبانی فقهی اقتصاد اسـلامی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۰، چ ۱، صص ۱۶۲ و ۱۶۳.

الف) مالیات های ثابت اسلامی

اشاره

الف) مالیات های ثابت اسلامی

زیر فصل ها

یک _ زکات

دو _ خمس

سه _ انفال

چهار _ جزیه

پنج _ خراج

یک _ زکات

اشاره

یک _ زکات

زکات در لغت به معنای طهارت، پاکیزگی و رشد و نمو آمده است.(۱) در اصطلاح شرعی، زکات یعنی خارج کردن پاره ای از دارایی تا باقی مانده آن، با برکات الهی رشد کند و مال را از حرام و صاحبش را از صفات نکوهیده پاک گرداند.(۲)

انواع زکات

انواع زکات

زکات دو گونه است:

۱. زکات فطره؛

این زکات، مالیات سرانه ای است که در شب عید فطر هر سال واجب می شود. در این زکات باید به مقدار سه کیلوگرم گندم، جو، ذرت، برنج و... ، یا قیمت یکی از آنها را که غذای معمول زکات دهنده است، برای خود و هر فرد از اعضای

خانواده و افراد تحت سرپرستی اش به فقیران بدهد.(۳)

۲. زکات اموال؛

زکاتی که سالانه به برخی از اموال تعلق می گیرد که البته رسیدن به حد نصاب در آن شرط است. این زکات در بردارنده سه مورد است:

ص: ۳۰

۱- ۱ . ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، قم، نشر ادب الحوزه، ۱۳۶۳، ج ۱۴، ص ۳۵۸؛ راغب اصفهانی، مفردات فی الفاظ القرآن، تحقیق: ندیم مرعشی، مکتبه المرتضویه، ص ۲۱۸.

۲- ۲ . محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۸۱، ج ۱۵، ص ۳.

۳- ۱ . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۱۲؛ حسن بن یوسف بن علی بن مطهر حلی، تذکره الفقهاء، قم، انتشارات موسسه آل البیت، ۱۳۷۲، چ ۱، ج ۵، ص ۴۳.

الف) زکات چهارپایان یعنی شتر، گاو و گوسفند؛

ب) زکات غلات یعنی گندم، جو، خرما و کشمش؛

ج) زکات طلا و نقره و مسکوک.

هر یک از موارد یاد شده، نصاب و شرایط ویژه ای دارد که تفصیل آن، در کتاب های فقهی آمده است.(۱)

مصارف زکات

مصارف زکات

خداوند در قرآن می فرماید:

همانا صـدقات (زکات ها) به فقیران، مسـکینان، عاملان زکات، دلجویی شـدگان، بردگان، بـدهکاران، در راه خدا و به در راه مانده اختصاص دارد. (این) به عنوان واجب از ناحیه خداست و خداوند دانا و حکیم است. (توبه: ۶۰)

براین اساس، مصارف زکات عبارت اند از:

۱ و ۲. فقیران و مسکینان؛(۲) کسانی که توان مخارج سالانه مناسب خود و عائله شان را ندارند.

۳. عاملان زکات؛ کسانی که از طرف امام یا نائبش، مأمور گرفتن زکات، حفظ و حساب داری آن هستند.

۴. دلجویی شـدگان؛ برخی از کفـار برای جهـاد یا اسـلام آوردن مورد دلجویی قرار می گیرنـد. نیز از برخی مسـلمانان سست ایمان هم با مقداری از زکات دلجویی می شود.

۱- ۲ . همان.

۲- ۱ . وضع مسکینان از فقیران بدتر است.

۵. بردگان؛ یکی از راه ها برای آزادی بردگان، زکات است.

۶ . بدهکاران؛ کسانی که از پرداخت بدهی خود عاجزند و بدهی شان هم از راه نافرمانی و اسراف نیست.

۷. در راه خدا؛ مصارفی که در راه مصالح عمومی اسلام و مسلمانان است؛ مانند ساختن مسجد و کمک به نیازمندان.

۸ . در راه مانده؛ به کسی که در غربت برای ادامه سفر و بازگشت به شهر خویش توان مالی ندارد، زکات تعلق می گیرد.(۱)

دو ـ خمس

اشاره

دو ـ خمس

خمس در لغت به معنای یک پنجم است(۲) و در اصطلاح شرعی، به مالیاتی گفته می شود که معادل یک پنجم می باشد و شرع مقدس، موارد آن را تعیین کرده است. وجوب خمس از ضروریات اسلام بوده و در قرآن به آن تصریح شده است.(۳)

موارد وجوب خمس

موارد وجوب خمس

خمس در هفت مورد واجب است:

۱. غنیمت جنگ؛ در صورتی که جنگ با کفار به اذن امام انجام شود و غنایمی

ص: ۳۲

۱- ۲ . جواهر الکلام، ج ۱۵، صص ۲۹۶ ـ ۲۹۸؛ زین الدین بن علی جبعی عاملی «شهید ثانی»، الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق، ح ۱، صص ۱۷۵ و ۱۷۶؛ تحریر الوسیله، ج ۱، صص ۳۲۱ و ۳۲۲.

۲- ۱ . مفردات الفاظ القرآن، ص ۱۶۰.

۳- ۲ . انفال: ۴۱.

به دست آید، خمس آن باید پرداخت گردد.

۲. معدن؛ اگر مواد استخراج شده از معادن، مانند طلا، نقره، روی، مس و ...؛ به ارزش بیست دینار طلا برسد، خمس به آن تعلق می گیرد.

۳. گنج؛ مال مخفی شده در زمین، در صورتی که صاحب آن شناخته نشود، متعلق به یابنده است، چه در سرزمین کفر باشد و چه اسلام چه اثری از اسلام بر آن باشد یا نباشد. البته اگر ارزش آن به بیست دینار طلا یا دویست درهم نقره برسد، خمس بر آن واجب می شود.(۱)

۴. غوص؛ اگر ارزش شی ء قیمتی مانند مروارید و مرجان که با غواصی از دریا و رودخانه استخراج می شود، به یک دینار و بیش تر برسد، باید خمس آن را پرداخت.

۵. مال حلال مخلوط به حرام؛ درصورتی که صاحب مال شناخته نشود و مقدار آن معلوم نباشد، باید خمس آن پرداخت گردد.

۶ . اگر کافر ذمی زمینی از مسلمان بخرد، باید خمس آن را بپردازد.

۷. در آمد کسب؛ خمس مقدار مازاد بر مخارج سالانه شخص و عائله اش از درآمد باید پرداخت شود.(۲)

مصارف خمس

مصارف خمس

نظر مشهور فقیهان شیعه این است که خمس به شش قسمت تقسیم

۱- ۱ . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۳۷.

۲- ۲ . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۲۴؛ جواهر الکلام، ج ۱۶، ص ۲۵؛ محمد بن مکی عاملی «شهید اول»، اللمعه الدمشقیه، قم، انتشارات ناصر، ۱۳۶۸، چ ۲، ج ۱، ص ۴۵.

می شود. سه قسمت آن متعلق به امام علیه السلام است. که عبارت اند از: سهم خدا، سهم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سهم خویشان پیامبر. این سهم در صورت حضور امام علیه السلام به آن حضرت و در صورت غیبت، به جانشینان امام علیه السلام یعنی فقهای واجد الشرایط پرداخت می شود و به مصرف مصالح اسلام و مسلمانان می رسد. سه سهم باقی مانده هم به یتیمان، مسکینان و مسافران در راه مانده از سادات هاشمی که بر پایه نظر مشهور، از طرف پدر به هاشم منتسب هستند، تعلق دارد.(۱)

سه _ انفال

سه _ انفال

انفال در لغت به معنای زیادی از هر چیز است و در اصطلاح، مالی است که مختص پیامبر و پس از او امام می باشد.(۲) این مال در زمان غیبت (عدم حضور امام) به حاکم شرع داده می شود تا در هر راهی که صلاح می داند مصرف کند.

موارد انفال

۱. زمینی که ساکنان آن کوچ کرده و یا آن جا را ترک گفته باشند؛

۲. زمینی که از روی رضایت و بدون جنگ به مسلمانان واگذار شود؛

۳. زمینی که ساکنان آن _ خواه مسلمان و خواه کفار _ از میان رفته باشند. نیز زمین های مواتی که برای آنها مالکی شناخته نمی شود؛

۴. نیزارها و مانند آن در صورتی که متعلق به کسی نباشد؛

۱- ۱ . احمدبن موسی نراقی، مستند الشیعه فی احکام الشریعه، قم، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ ه . ق، ج ۲، ص ۸۲؛ جعفر بن حسن حلی، مختصر النافع، قم، مؤسسه مطبوعات دینی، ج ۱ و ۲، ص ۶۳.

۲- ۱ . الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، ج ۱، ص ۱۹۴؛ تذکره الفقهاء، ج ۵، ص ۴۳۹.

۵. قله کوه ها و درون دره ها و آن چه در آنها مانند درخت و معادن و غیره موجود است؛

۶. اموال اختصاصی پادشاهان کفار حربی و زمین های ویژه آنها؛

۷. میراث کسی که وارثی جز امام معصوم ندارد؛

۸. غنیمت در جنگی که بدون اذن امام رخ داده است.(۱)

چهار ـ جزیه

چهار ـ جزیه

جزیه در لغت به معنای کفایت و بی نیازی است(۲) و در اصطلاح فقها، مالی است که امام مسلمانان، سالیانه از کافران اهل کتاب که حاضر به عقد قرارداد صلح شده اند، دریافت می کند و در برابر آن، امنیت مالی، جانی و ناموسی آنها را تأمین می کند.(۳)

جزیه در سال هشتم هجری و پس از نزول آیه نوزدهم سوره برائت از اهل کتاب دریافت شد.(۴) تعیین مقدار جزیه به عهده امام علیه السلام است و امام علیه السلام می تواند آن را براساس تعداد کافران یا زمین هایشان و یا هر دو مورد تعیین کند.(۵)

۱- ۲ . ابو جعفر محمد بن حسن طوسی، تهذیب الاحکام، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۷۶، چ۱، ج ۴، ص ۱۳۵.

۲- ۱ . مفردات الفاظ القرآن، ص ۹۱؛ لسان العرب، ج ۱۴، ص ۱۴۶.

۳- ۲ . گروه مطالعات اسلامی، فرهنگ اصطلاحات فقهی، انجمن قلم ایران، چ ۱، ص ۶۰.

۴- ۳ . محمد ابوزهره، خاتم پیامبران، مترجم: حسین صابری، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۳، چ ۱، ج ۳، ص ۱۶۶؛ قاسم بن سلام ابوعبید، الاموال، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۸ ق، ص ۴۱.

۵- ۴ . الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، ح ۱، ص ۳۰۵.

پنج ـ خراج

پنج ـ خراج

خراج در لغت به معنای محصول زمین و عوارض به معنای عام به کار می رود و در اصطلاح شرعی، مالیات زمین هایی است که دولت اسلامی از مسلمانان و کافران براساس شرایطی می گیرد. نیز به بهره زمین های خراجی هم گفته می شود.(۱)

مالیات خراج نیز یکی از درآمدهای دولت اسلامی است که در عصر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و از سال هشتم هجری معمول شد. این مالیات، در برابر زکاتی که از محصولات مسلمانان دریافت می شد، بر غیرمسلمانان نیز مقرر گردید.(۲)

دولت هر طور صلاح بداند، این زمین ها را در اختیار مردم قرار می دهد و با قرار دادی معیّن منافع آن را گرفته و در مصالح کشور و توده مردم مصرف می کند.(۳)

انواع خراج

خراج دو گونه است:

۱. خراج مقاسمی؛ که حاکم قسمت معیّنی مانند ++++۴۱ و ۳۱ عایدی

۱- ۱ . فرهنگ اصطلاحات فقهی، ص ۹۳؛ ابی الحسن علی بن محمد بن حبیب ماوردی، احکام السلطانیه و الولایات الدینیه، قاهره، مطبعه الوطن، ۱۲۹۸ ه . ق، ص ۱۶۲.

۲- ۲ . تاریخ تمدن اسلام، ص ۲۱۴.

۳- ۳ . رساله نوین، ج ۲، ص ۶۷.

زمین را از کسی که از زمین استفاده می کند، می گیرد.

۲. خراج غیر مقاسمی؛ که حاکم مقدار معیّنی از گندم یا پول یا نقدیه به عنوان خراج مشخص کرده و از استفاده کننده زمین می گیرد.(۱)

ب) مالیات های متغیر

اشاره

ب) مالیات های متغیر

زیر فصل ها

فلسفه تشریع مالیات های متغیر

دلایل مشروعیت مالیات های متغیر در فقه اسلامی

فلسفه تشریع مالیات های متغیر

فلسفه تشریع مالیات های متغیر

مسئولیت ها و وظایف دولت اسلامی، در زمینه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی گسترده است. براین اساس، طبیعی است که مالیات های ثابت اسلامی مانند خمس، زکات، خراج و جزیه، برای اداره حکومت و تأمین هزینه های آن به منظور رسیدن به اهداف ترسیم شد. کافی نباشد. براین اساس، فقیه و حاکم اسلامی حق دارد برای تأمین هزینه ها و برمبنای مصلحت جامعه، مالیات هایی را تعیین کند که می توان آنها را مالیات های حکومتی یا متغیر نامید. این مالیات ها براساس شرایط، مصلحت ها و ضرورت ها از نظر موارد تعلق به نصاب اموال، مقدار، موارد مصرف و غیره متغیر خواهد بود و تشخیص آنها نیز به عهده حکومت اسلامی و از اختیارات ولی امر مسلمین است؛ چنان که حق دارد مردم را از پرداخت برخی مالیات ها معاف کند.(۲)

امام خمینی رحمه الله درباره اختیارات حاکم اسلامی می فرماید:

برای فقیه عادل همه آن شئونی است که برای رسول اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلاماز امور راجع به حکومت و سیاست است و فرق میان آنها معقول نیست؛ زیرا والی

۱- ۴ .رفیق العجم، موسوعه مصطلحات اصول فقه، لبنان، ۱۹۹۸ م، چ ۱، ج ۱، ص ۶۶۶.

۲- ۱ . امام و اقتصاد اسلامی، صص ۲۰۴ و ۲۰۵؛ مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، صص ۱۶۰ و ۱۶۱.

هر که باشـد، مجری احکام شـریعت و برپادارنـده حـدود الهی و گیرنـده خراج و سایر مالیات ها و تصـرف کننده در آنها بنابر مصلحت مسلمین است.(۱)

بنابراین، فقیه حاکم براساس ولایتی که دارد، برپایه ضـرورت ها و با تشخیص مصلحت جامعه، حق وضع مالیات را دارد؛ چنان که حضـرت علی علیه السـلام در دوران حکومت خویش، بر هر اسب از اسب هـایی که آزاد می چرنـد، سالانـه دو دینـار و بر اسب هـای تنـد رو، سالانه یک دینار مالیات قرار داد.(۲) ناگفته نمانـد که قوانین مالیاتی که عاقلان جامعه تصویب می کننـد، برای حفظ مصالح عمومی مردم و نیاز جامعه است. برای ضرورت وضع مالیات های متغیر می توان به عقل ـ به عنوان یکی از منـابع ادله اسـلامی ـ تمسـک کرد؛ زیرا فلسـفه وجودی مالیـات هـای متغیر، نیـاز جـامعه و ضـرورت هاست و عقل این نیاز را تشخیص می دهد، و شرع نیز آن را به دلیل مصالح عمومی مردم و نیاز جامعه تأیید می کند.

دلایل مشروعیت مالیات های متغیر در فقه اسلامی

اشاره

دلایل مشروعیت مالیات های متغیر در فقه اسلامی

در گذشـته در فقه مـا، مسئله مالیـات های متغیر یا حکومتی، کم تر مطرح بوده است. حتی در برخی روایات، مالیات هایی که دولت های فاسـد بنی امیه و بنی عباس به عنوان «عشور» می گرفته انـد، سـخت نکوهش شده است. البته این نکوهش؛ به دلیل نـاحق و ظـالم بودن آن دولت ها بوده، نه این که حکومت حق و حاکم عادل نیز نتوانـد مالیاتی به جز مالیات های ثابت وضع کند. به هر حال،

۱- ۲ .امام خمینی، کتاب البیع، ج ۲، ص ۴۶۷.
۲- ۳ . وسائل الشیعه، ج ۶ ، ص ۵۱.

می توان از راه های زیر مشروعیت مالیات گیری را از نظر فقهی ثابت کرد.(۱)

۱. استفاده از حق ولایت امر

۱. استفاده از حق ولایت امر

بر پـایه اسـتدلال به ولایت پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السـلام و پس از ایشان ولی فقیه، حق وضـع مالیات برای حاکم و ولی امر جامعه اسلامی اثبات می شود. در این استدلال، نخست ولایت پیامبر بر اموال به واسطه آیه شریفه «النبی اولی بالمومنین من انفسهم» (احزاب: ۶) اثبات می شود. این آیه بیان می کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آلهدر مورد مؤمنـان، بر خـود آنهـا اولویت دارد و بنـابراین، به طریق اولی بر اموالشـان نیز اولویت خواهنـد داشت. از همین رو، حق دارد با وضع مالیـات، بخشـی از اموال آنـان را دریـافت دارد. هم چنین پیـامبر زکات را در بیش از نه مورد عفو فرمود(۲) و از فروش کالا به مقدار مجهول و یا بهای مجهول نهی کرد. نیز آن حضـرت به انصار امر فرمود که بخشـی از امکانات خود را به رایگان در اختیـار مهاجران قرار دهنـد. این اختیارات از آن حضـرت به امامان معصوم علیهم السـلام نیز رسـیده است؛ زیرا اداره جامعه بدون این گونه امر و نهی ها ممکن نیست و امام حق دارد هر آن چه برای اسـلام و مسلمانان مصلحت می داند دستور دهد؛ از جمله، ایشان حق دارد برخی از اموال مردم را به عنوان مالیات بگیرد.

از سویی با اثبات ولایت فقیه در عصـر غیبت، اختیارهایی که معصومان علیهم السـلام برای اداره جامعه داشـته اند، به نایب عام ایشان (فقیه جامع الشرایط)

ص: ۳۹

۱- ۱ . مبانی اقتصاد اسلامی، صص ۱۱۹ _ ۱۲۱.

۲- ۱ . وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۳۳۲.

می رسد.(۱)

امام خمینی رحمه الله در این زمینه می فرماید:

برای فقیه عادل، همه آن شئونی است که برای رسول اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلاماز امور راجع به حکومت و سیاست است و فرق میان آنها معقول نیست؛ زیرا والی هر که باشد، مجری احکام شریعت و برپا دارنده حدود الهی و گیرنده خراج و سایر مالیات ها تصرف کننده در آنها، بنابر مصلحت مسلمین است.(۲)

۲. شواهدی بر امکان گرفتن مالیات حکومتی

۲. شواهدی بر امکان گرفتن مالیات حکومتی

شواهدی وجود دارد که ولی امر مسلمانان ــ صرف نظر از بحث درباره ولایت عام او ــ حق دارد تا فرمان هایی درباره اموال و حقوق مالی مردم صادر کند یا تصرفاتی انجام دهد. در ذیل به برخی موارد اشاره می کنیم:

یک ــ غنایم جنگی: روایاتی درباره غنایم جنگی آمده، مبنی بر این که اگر امام مصلحت بداند، حق دارد غنایم را نزد رزمندگان تقسیم نکند و به مصرف های دیگری برساند. با این که ظاهر آیه قرآن این است که ۵۴ غنیمت ها به رزمندگان تعلق می گیرد. در روایتی از زراره آمده است:

امام در مورد غنایم قبل از تقسیم حق دارد هر مقدار می خواهد ببخشد، زیاده بدهد و هرگونه بخواهد انجام دهد. هم چنان که پیامبر به همراه جمعی جنگید و سهمی برای آنان در فی ء قرار نداد؛ در صورتی که اگر می خواست، میان آنان تقسیم می کرد.(۳)

۱- ۲ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۳۶۷.

۲- ۳ . کتاب البیع، ج ۲، ص ۴۶۷.

۳- ۱ . وسائل الشیعه، ج ۶ ، ص ۳۶۵، ح ۲.

این روایت نشان می دهد که حاکم در صورتی که صلاح بداند و در هر جا که ضرورت ایجاب کند می تواند مالیات را صرف کند و در واقع می تواند مالیات ها را با توجه به ضرورت ها و نیازهای جامعه مصرف کند.

دو ــ احکام پیامبر در مورد استفاده از آب: بنابر تعدادی از روایات، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تقسیم آب در مدینه احکامی صادر فرموده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

رسول خدا صلی الله علیه و آله از نطاف و اربعا نهی فرموده است. اربعا آن است که بند آبی بسازد و آب را حمل کند و با آن زمین را آبیاری کند و پس از آن بی نیاز شود. فرمود آن را نفروش، ولی به همسایه ات عاریه بده. نطاف هم آن است که برای او سهمیه آبی باشد و پس از آن بی نیاز شود. می فرماید: آن را نفروش، ولی به برادر و همسایه ات عاریه بده.(۱)

با این که براساس دلایل روشن دیگر(۲)، فروش آب مازاد بر نیاز به دیگران، در اصل جایز است و منع از آن در این جا از سوی پیامبر، نوعی دخالت ولی امر در امور مالی آنها می باشد که به دلیل مصلحت های مهم جامعه اسلامی صورت گرفته است.

این روایت و مانند آن درباره خصوص وضع مالیات نیست، ولی می توان از آنها این حق را برای رهبر مسلمانان اثبات کرد که در صورت لزوم و وجود مصلحت در مال مردم تصرف کند. نیز از آن نظر که دارای مقام ولایت است، حق تصرف در اموال مردم را به صورت وضع مالیات یا منع از برخی تصرفات

۱- ۲ . همان، ج ۱۷، ص ۳۳۳.

۲- ۳ . همان، ۳۳۲.

دارد.(۱)

سه ــ وضع زکات به وسیله امام علی علیه السلام : در روایتی از امام باقر و امام صادق علیهماالسلام آمده است:

حضرت امیر علیه السلام برای هر یک از اسب هایی که آزاد می چرند، سالانه دو دینار و برای اسب های تندرو سالانه یک دینار مالیات قرار داد.(۲)

یعنی آن حضرت مالیاتی قرار داده که پیش تر نبوده است. ظاهر این است که این زکات به عنوان زکات حکومتی دریافت می شده است. از مجموع این شواهد می توان نتیجه گرفت، که اگر مصلحت و ضرورت اقتضا کند، رهبر مسلمانان حق دارد از مردم مالیاتی بگیرد که افزون بر مالیات های معیّن اسلامی است.

۳. وجوب کفایی

۳. وجوب کفایی

بدیهی است که برای جبران خسارت های ناشی از حوادث طبیعی یا غیرطبیعی و نیز برای ایجاد کارهای لازم و ضروری در جامعه اسلامی، مانند ایجاد امنیت و...، به تأمین مالی نیاز است. حال اگر درآمدهای به دست آمده از خمس، زکات و غیره کافی نباشد، بر تمامی مسلمانان واجب کفایی است که در حد توان خود، این هزینه ها را تأمین کنند. اگر مردم با میل خود اقدام به این کار نکردند، مقتضای اصول کلی فقه امامیه در ولایت امر مسلمین این است که اگر کار واجبی بر زمین بماند و مردم با میل خود به انجام آن اقدام نکنند یا اقدام آنان کافی نباشد، ولی امر مسلمین می تواند آنان را به انجام آن واجب

۱- ۴ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۳۷۲.

۲- ۵ . وسائل الشیعه، ج ۶ ، ص ۵۱.

اجبـار کنـد. دربـاره مالیـات نیز وضع چنین است و از آن جـا که به دلیل نیازهای گسترده جوامع امروزی و لزوم برنامه ریزی و پیش بینی های قبلی، نمی توان صبر کرد تا هنگام واقعه تصمیم گرفت، حاکم اسلامی می تواند با توجه به پیش بینی های لازم درباره هزینه و درآمدها، پیش از واقعه، مالیات های حکومتی قرار بدهد.(۱)

یادآوری: با این همه، درباره وضع مالیات های جدید از سوی حاکم اسلامی رعایت چند نکته ضروری است:

۱. وضع مالیات های جدیـد، محدود به ضـرورت ها و مصـلحت هاست. براین اساس، ضـرورت ها و مصـلحت ها باید بررسـی گردد و برآوردها و پیش بینی های لازم در مورد هزینه ها و درآمدها صورت گیرد و مالیات براساس آنها وضع شود.

۲. رعـایت عـدالت مالیـاتی الزامی اسـت؛ یعنی مالیـات از افرادی که درآمـدشان بیشـتر از مخارجشـان است گرفته شـود که به مراتب کم تر قابل انتقال به دیگران است.

۳. بایـد آثـار اقتصـادی مالیات وضع شـده مورد توجه قرار گیرد؛ یعنی مالیـات نبایـد به گونه ای باشـد که کـارآیی مؤدّیان را کاهش دهـد و سـرانجام، درآمـد و ثروت ملی کاهش یابـد. در سـفارش امام علی علیه السـلام به مالک اشتر نیز به همین نکته اشاره شده است.(۲) هم چنین مالیات گیری از سرمایه های راکد و به

۱- ۱ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۱۲۱.

۲- ۲ . علی نقی فیض الاسلام، ترجمه و شرح نهج البلاغه، انتشارات فقیه، ۱۳۷۷، چ ۲، نامه ۵۳، صص ۹۹۱ _ ۹۹۳.

کارگرفته نشده، انگیزه ای برای به جریان انداختن سرمایه هاست.

۴. اطمینـان از حصول درآمـد مالیاتی، اساسـی برای برنامه ریزی هاست. بنابراین، وضع مالیات بایـد درآمـدها و ثروت هایی را دربربگیرد که به استمرار آنها امید می رود.

۵. مالیات ها باید به گونه ای وضع شود که مسـتلزم کم ترین هزینه در جمع آوری باشد، برای نمونه، عبادی بودن مالیات های ثابت و حرمت اسـتفاده از اموالی که زکات و خمس آن جدا نشده، پرداخت آنها را داوطلبانه کرده است. در نتیجه، مالیات ها با کم ترین هزینه وصول می شود.(۱)

۴. شرایط مالیات در حکومت اسلامی

اشاره

۴. شرایط مالیات در حکومت اسلامی

برای وضع مالیـات، معیارهـا و شـرایطی بایـد تعیین شود تـا مالیـات براساس آنها گرفته شود. به این منظور، در کتاب های مالیه عمومی، این شرایط مطرح می گردد:(۲)

الف) عدالت: مقصود تناسب مالیات با توانایی پرداخت مالیات دهندگان است.

ب) سـهولت: یعنی مالیـات، در منـاسب ترین زمـان، بهترین شـرایط و با ایجاد کم ترین میزان ناراحتی و مزاحمت برای مؤدّیان گرفته شود.

ج) اطمینان: مالیات باید کاملا مشخص و مسلّم بوده و قابل پیش بینی باشد و مقدار، زمان و راه پرداخت آن هم معلوم باشد.

۱- ۳ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۱۲۲.

۲- ۱ . مالیه عمومی، ص ۵۵؛ مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۳۷۷.

د) صرفه جویی: هزینه وصول مالیات باید تا حدّ ممکن پایین باشد.

ه) نتیجه: کارکرد مالیات قابل ملاحظه باشد.

و) نداشتن آثار منفی اقتصادی: مالیات نباید مانع تولید ثروت و فعالیت های اقتصادی گردد.

ز) دارا بودن هدف اجتماعی: دولت باید در وضع مالیات، هدف اجتماعی خاصی داشته باشد؛ مانند تعدیل ثروت و درآمد مؤدّیان مالیاتی.

بنابراین، با استفاده از معیار و شرایط پیش گفته در مالیات های اولی و ثابت اسلامی، به شرح پاره ای نکته ها برای هر چه بهتر شدن وضع مالیات های جدید می پردازیم.

یک ـ برآورد نیازهای مالیاتی

یک ـ برآورد نیازهای مالیاتی

قانون گذار باید ظرفیت مالیاتی مالیات های تعیین شده را بررسی کند. البته باید نیازهای مالیاتی کشور نیز به طور دقیق حساب رسی شود و کوشش گردد که این گونه مالیات ها به تدریج، با تأکید بیشتری دریافت گردند و بخشی از نیاز بودجه کشور را تأمین سازند. هم زمان با تخمین تفاوت درآمدهای ناشی از این مالیات ها با مجموع نیازهای مالی دولت، برای جبران باقی مانده، مالیات جدیدی وضع شود؛ البته نه این که به حساب ضرورت وضع مالیات های جدید، هیچ گونه محدوده ای برای آنها در نظر گرفته نشود و مالیات های وضع شده به وسیله شارع مقدس نیز نادیده گرفته شود. به طور طبیعی، استفاده از مالیات های جدید، محدود به ضرورت ها و مصلحت ها است. براین اساس، باید ضرورت ها و مصلحت ها بررسی شود و مالیات برپایه آنها وضع گردد.(۱)

۱- ۱ . مبانی اقتصاد اسلامی، ص ۳۷۸.

دو _ عدالت مالیاتی

دو _ عدالت مالیاتی

عدالتی که در مالیات ها دنبال می گردد، لزوما با عدالتی که در مباحث مربوط به عدالت اجتماعی مورد نظر است، یکسان نیست. منظور از عدالت مالیاتی این است که هر مؤدّی مالیاتی، باید به اندازه سهم عادلانه خود در تأمین مخارج دولت در پرداخت مالیات مشارکت جوید. اگرچه در این که نظام مالیاتی باید عادلانه باشد، توافق همگانی وجود دارد، ولی در مورد تعریف سهم عادلانه، هیچ توافقی وجود ندارد. هواداران «اصل سود» عدالت را در پرتو پرداخت مالیات براساس سودی که از خدمات عمومی نصیب مؤدّی می گردد، می جویند، ولی دیدگاه «توانایی پرداخت» قدرت پرداخت مؤدّی را ملاک و معیار حصول عدالت مالیاتی قرار می دهد. براین اساس، معیارهایی که در مالیات ها برای اجرای عدالت پیشنهاد می گردد، لزوما با عدالت اجتماعی که به توزیع درآمدها و ثروت ها نظر دارد، یکی نیست.(۱)

سه _ راحتی در پرداخت

سه _ راحتی در پرداخت

از نظر آدام اسمیت، باید پرداخت مالیات ها برای پرداخت کننده، به راحتی و بدون احساس فشار و مشکل در پرداخت باشد. این راحتی، باید هم در میزان مالیات و هم در شرایط و شیوه پرداخت انعکاس داشته باشد. در اسلام توجه به حال و شرایط مؤدّی مالیات مراعات گردیده، به گونه ای که وی در امر پرداخت مالیات احساس هیچ گونه فشار و تحمیلی نکند؛ زیرا مالیات های وضع شده، مقدار ناچیزی از دارایی ها و کل درآمد شخص را تشکیل می دهد و به صورتی است که مشکلی در زندگی افراد ایجاد نمی کند و نیز در گرفتن

۱- ۱ . همان.

آن بر مدارا با پرداخت کننده تأکید شده است؛ چنان که در فرمان امیرمؤمنان علی علیه السلام به عامل زکات بدان تأکید شده است.(۱)

آثار آسان گیری در گرفتن مالیات ها را می توان در موارد گوناگونی از احکام مربوطه و سیره دین داران ملاحظه کرد. برای مثال، به تأخیر انداختن حساب رسی سود تجارت تا آخر سال مالی فرد، تا حد زیادی سختی های مربوط به حساب رسی و پرداخت مالیات ها را کاهش می دهد. از سویی اگر مؤدّی به واسطه تأخیر بیش از حد در پرداخت مالیات و تراکم مالیات ها نتواند مالیات های عقب مانده را به صورت یک جا بپردازد، به طور معمول با انجام عملی مرسوم به «دستگردان» به مؤدّی امکان پرداخت مالیات ها به صورت اقساط داده می شود. مجموعه تدبیرهای معمول در وضع و پرداخت مالیات های اسلامی، پرداخت آن را به صورت امری که زندگی مؤدّی را تحت تأثیر قرار نمی دهد و او را به سختی نمی اندازد، در آورده است.(۲)

چهار ـ صرفه جویی در هزینه

چهار ـ صرفه جویی در هزینه

منظور از اصل صرفه جویی در اصول مالیاتی این است که هزینه جمع آوری مالیات ها باید به کم ترین میزان برسد. در مکتب اسلام، گذشته از آنکه اسراف در هر امری به طور عام حرام است، در مورد مواظبت بر صرفه جویی توجه به مالیات ها و درآمدهای جمع آوری شده به صورت ویژه فرمان هایی صادر گردیده است. برای نمونه، در یکی از سفارش های امیرمؤمنان علی علیه السلام آمده

۱- ۱ . نهج البلاغه، نامه ۲۵، ص ۸۷۹.

۲- ۲ .نظام مالیاتی اسلام، صص ۱۳۱ ـ ۱۳۳.

است:

حیوان های پیر، دست و پا شکسته، بیمار و معیوب را به عنوان زکات نپذیر و آنها را به غیر از کسی که به دینش اطمینان داری و در مورد اموال مسلمانان دل سوز است، مسپار تا آن را به پیشوای مسلمانان برساند.(۱)

در واقع، این دستور به کاهش هزینه هایی اشاره دارد که در هنگام جمع آوری مالیات ها به بیت المال تحمیل می گردد.

پس باید شیوه هایی را برگزید که به کاهش هزینه های جمع آوری مالیات ها می انجامد. این قاعده، به ویژه در مورد انتخاب شیوه «خود تشخیصی» در مالیات های اسلامی آشکار است. در این شیوه، افراد داوطلبانه آن مقدار مالیاتی را که به عهده شان است، حساب کرده و می پردازند و حاکم اسلامی هم آن مقدار را می پذیرد. اتخاذ این شیوه، مقدار زیادی از هزینه های مربوط به حساب رسی، جمع آوری، بررسی و قضاوت های اختلافی میان عوامل حساب رسی و مالیات گیری و مؤدّیان مالیاتی را می کاهد. افزون بر اینها، در نظام مالیاتی اسلام، در بعضی موارد به مؤدّی اجازه داده می شود تا خود مالیات مربوط به خود را به مصرف های معیّن و مشخص برساند و از این جهت نیز هزینه دستگاه های مالیاتی در تخصیص مالیات ها کاهش می یابد.(۲)

پنج ـ ضمانت اجرایی

پنج ـ ضمانت اجرایی

یک نظام مالیاتی برای جمع آوری مالیات های وضع شده، باید ضمانت اجرایی داشته باشد؛ یعنی هم در وضع مالیات، مالیات هایی قرار دهد که قابل

۱- ۱ . نهج البلاغه، نامه ۲۵، ص ۸۷۹ .

۲- ۲ . نظام مالیاتی اسلام، صص ۱۳۴ و ۱۳۵.

دریافت و جمع آوری باشد، هم در جمع آوری آنها، از مأموران شایسته و مقررات و قوانین مناسب برخوردار باشد و هم انگیزه های کافی برای جلوگیری از فرار مالیاتی را فراهم آورد. در دیدگاه یک فرد مسلمان، دولت اسلامی از سوی خداوند بر جامعه حاکمیت یافته و افراد جامعه در قبال آن مسؤولیت دارند. آنها موظف اند که تمام تلاش خویش را برای تقویت این دولت به کار گیرند. میزان مالیات ها نیز آن قدر نیست که بر مالیات دهنده فشار وارد آورد. گذشته از آن، در دیدگاه اسلامی، مال به نیابت از خداوند در اختیار بشر قرار داده شده تا با آن امتحان و آزمایش گردد. از این رو، جایی برای احساس از دست دادن «مال خود» باقی نمی ماند. افزون بر این، تمهیداتی برای تقویت انگیزه پرداخت و جلوگیری از فرار مالیاتی به کار گرفته شده است:

الف) در صورت نپرداختن مالیات، مالیات از عهده فرد ساقط نشده و پرداخت آن بر ذمّه فرد باقی می ماند.(۱)

ب) خمس و زکات بر عین مال وضع شده است(۲) و صاحب مال باید پس از پرداخت خمس و زکات در مال تصرف کند و چنانچه بدون اجازه ولی یا حاکم شرع با آن مال معامله کند، معامله وی باطل است. هم چنین اگر قیمت مالی که خمس و زکاتش را نپرداخته افزایش یابد، میزان مالیات هم به نسبت افزایش قیمت بالا می رود. حتی برپایه فتوای امام خمینی رحمه الله اگر خمس مالی پرداخت نشود و آن مال ترقی قیمت پیدا کند، افزون بر خمس آن مال، باید

ص: ۴۹

۱- ۱ . همان، صص ۱۳۵ و ۱۳۶.

۲- ۲ . کاظم یزدی، عروه الوثقی، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه، ج ۲، ص ۲۹۸.

خمس ترقی قیمت را نیز بدهد.(۱)

۵. دیدگاه های فقیهان معاصر در زمینه مالیات های حکومتی

۵. دیدگاه های فقیهان معاصر در زمینه مالیات های حکومتی

سؤال ۱. آیا گرفتن مالیات توسط دولت به منظور تأمین هزینه هایش جایز است؟

امام خمینی رحمه الله:

(فقها) از سوی خدا منصوب هستند. اگر توانستند، باید مالیات، خمس، زکات و خراج را بگیرند و در مصالح مسلمانان مصرف کنند(۲) و مالیات صددرصد از اختیارات دولت است.(۳)

آیت الله گلپایگانی رحمه الله:

پرداخت مالیات هایی که توسط حکومت اسلامی بر اساس قانون وضع شود، برکسانی که قانون شامل آنها می شود واجب است، اما در عین حال، به عنوان خمس به شمار نمی آید و از آنها کفایت نمی کند.(۴)

آیت الله لنکرانی:

دولت اسلامی می تواند چنین مالیات هایی را وضع کند و بگیرد و در فرض قانون شدن توسط حکومت اسلامی، لازم است رعایت شده و نپرداختن آن

۱- ۳ .امام خمینی، استفتائات، تهیه و تنظیم دفتر انتشارات اسلامی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۳۷۰.

۲- ۱ . امام خمینی، ولایت فقیه، چاپ جدید، چاپ بهمن، ۱۳۶۰، ص ۶۷.

۳- ۲ . مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، صحیفه نور، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۰، چ ۲، ج ۲۰، ص ۱۷۰.

۴- ۳ . محمدرضا گلپایگانی، مجمع المسائل، قم، ۱۳۷۵، ج ۱، صص ۳۷۱ و ۳۷۲.

جایز نیست.(۱)

آیت الله مکارم شیرازی:

شانه خالی کردن از زیر بار مواردی هم چون مالیات، عوارض، مقررات راهنمایی و رانندگی، با لطایف الحیل و نپرداختن آن و یا کم کردن وجه در نظر گرفته شده، با توجه به این که خلاف مقررات دولت اسلامی است، شرعا اشکال دارد.(۲)

آیت الله سیستانی:

گرفتن مالیات برای دولت جایز نیست، مگر با امر فقیه جامع الشرایطی که مورد قبول عامه است و در فرض مذکور، تخلف از آن جایز نیست.(۳)

آیت الله موسوی اردبیلی:

اصولاً گرفتن مالیات برای دولت جایز است و تخلف از آن جایز نیست.(۴)

آیت الله حائری:

اگر مطالب به دستور ولی امر برگردد، جایز است و در این صورت، اطاعتش واجب و سرپیچی از امر او جایز نمی باشد.(۵)

۱- ۴ . فاضل لنکرانی، استفتای پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهیه و تنظیم ابوالقاسم علیان نژادی، قم، انتشارات مؤسسه امام علی بن ابی طالب، چ ۲.

۲- ۵ . ناصر مکارم شیرازی، مجموع استفتائات جدید، ج ۱، ص ۵۱۰.

۳- ۶ . علی سیستانی، استفتای پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۴- ۷ . عبدالکریم موسوی اردبیلی، استفتای پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۵- ۸ . کاظم حائری، استفتای پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

آیت الله هاشمی:

اگر دولت اسلامی بوده و زیر نظر ولی امر مسلمین اداره شود، گرفتن مالیات تصویب شده برای آن جایز است و تخلف از پرداخت جایز نیست.(۱)

آیت الله صانعی:

تشریع مالیات و گرفتن آن اولاً از باب مقدمه واجب جایز، بلکه واجب است و ثانیا از باب احترام عملی و شبه معاوضه و عقود و شروط، می توان حکم به جواز نمود.(۲)

آیت الله گرامی:

با اجازه فقیه ولی امر، جایز است.(۳)

سؤال ۲. آیا پرداخت مالیات از پرداخت وجوه شرعی کفایت می کند و کسانی که مالیات می پردازند، می توانند به مقدار آن از پرداخت خمس و زکات کم کنند و یا به عکس، به مقدار وجوهاتی که به مراجع می پردازند، از مالیات خود کم نمایند؟

در پاسخ به این پرسش، همه فقهای معاصر فرموده اند:(۴) در کنار پرداخت خمس و زکات (وجوهات شرعی)، پرداخت مالیات نیز واجب است و جزو

۱- ۹ . سیدمحمود هاشمی، استفتای پژوهشگاه و فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۲- ۱۰ . یوسف صانعی، استفتای پژوهشگاه و فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۳- ۱۱ . محمد علی گرامی، استفتای پژوهشگاه و فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۴- ۱۲ . استفتائات امام خمینی، ج ۱، ص ۴۱؛ مجمع المسائل، صص ۳۰۷ و ۳۰۸؛ سیدعلی خامنه ای، اجوبه الاستفتائات، صص ۲۲۱ و ۲۲۲؛ یوسف صانعی، مجمع الاستفتائات، ص ۲۲۵؛ مجموع استفتائات جدید، ص ۱۰۸؛ استفتای پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، آیت الله هاشمی، گرامی، سیستانی، فاضل لنکرانی، حائری، موسوی اردبیلی.

وجوهات شرعی نیز به شمار نمی آید.

ص: ۵۳

فصل سوم: مالیات در قوانین فعلی ایران

اشاره

فصل سوم: مالیات در قوانین فعلی ایران

در این فصل، به بررسی مالیات در قانون اساسی و پیشینه قانون مالیاتی و انواع و افراد مشمول مالیات در قانون می پردازیم:

مالیات در قانون اساسی

مالیات در قانون اساسی

بی شک رشد و شکوفایی توسعه اقتصادی تمامی کشورها، در سایه سه عنصر مهم و اساسی «منابع انسانی»، «منابع مالی»، «برنامه ریزی صحیح»(۱) ممکن و عملی است و نبود هریک از آنها، رسیدن به این هدف را ناممکن خواهد ساخت.

تأمین مالی در هر کشور، براساس شرایط اقتصادی و منابع موجود متفاوت است. بر مبنای احکام شرع مبین اسلام و به تبع آن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، منابع مالی دولت اسلامی در دو دسته عمده خلاصه می شود:

۱. انفال و ثروت های عمومی که براساس اصل ۴۵ قانون اساسی، «شامل زمین های موات یا رها شده، معادن، دریاها، دریاچه ها، رودخانه ها و سایر آب های عمومی، کوه ها، درّه ها، جنگل ها، نیزارها، بیشه های طبیعی و مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث، اموال مجهول المالک، اموال عمومی که از غاصبین مسترد می شود، در اختیار حکومت اسلامی است تا طبق مصالح عام نسبت به آنها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هریک را قانون معیّن

۱- ۱ . قاسم شعبانی، حقوق اساسی و ساختار حکومت جمهوری اسلامی ایران، تهران، اطلاعات ۱۳۷۴، چ ۳، ص ۲۴۳.

می کند».(۱)

۲. مالیات در قانون اساسی تعریف نشده و انواع آن نیز مشخص نگردیده است، ولی گرفتن آن منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی است. در اصل ۵۱ قانون اساسی می خوانیم:

هیچ نوع مالیات وضع نمی شود، مگر به موجب قانون. موارد معافیت و بخشودگی و تخفیف مالیاتی (هم) به موجب قانون مشخص می شود.(۲)

این اصل دو مطلب را تبیین می کند:

الف) حق وضع مالیات به قانون و قوه مقننه از راه مجلس شورای اسلامی منحصر می شود تا هر مسئول اجرایی نتواند براساس نیازهای محلی و سلیقه های شخصی، مالیات وضع کند.

ب) این قانون قابل خدشه نیست. اگر به حکم قانون مالیاتی قرا داده شد، کسی نمی تواند از طرف خود مواردی را معاف کند یا ببخشد و کم تر از مقدار مقرر بگیرد. دولت و قوه مجریه نمی تواند در این قانون یا هر قانون دیگر تصرف و آن را کم یا زیاد کند. اگر مواردی باید معاف باشد یا تخفیف داده شود، باید این مسائل در متن قانون تصریح گردد.(۳)

---

۱ - ۲ . جهانگیر، منصور، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوّب ۱۳۵۸ و اصلاحات ۱۳۶۸، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۸۰، چ ۱۰، ص ۴۲.

۲- ۳ . همان، ص ۴۴.

۳- ۴ . محمد یزدی، قانون اساسی برای همه، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۵، چ ۱، صص ۳۹۱ _ ۳۹۴.

پیشینه قانون و مالیات ها

پیشینه قانون و مالیات ها

با مروری بر قانون مالیات ها در ایران، ملاحظه می گردد که نخستین قانون مدوّن مالیاتی، مشتمل بر ۳۲۳ ماده در اسفند ۱۳۴۵ تصویب و از تاریخ اول فروردین ۱۳۴۶ به اجرا در آمده است. تا اسفند ۱۳۵۳، این قانون سه مرتبه اصلاح گردید.(۱) مهم ترین اصلاحات آن در مورد افزایش بخشودگی سقف مالیات بر حقوق و املاك، معافیت درآمد کشاورزی، اصلاح معافیت ها و محاسبه نرخ مالیات بر ارث و اراضی بایر و معافیت های صنعتی بوده است. از اهداف عمده اصلاحیه ها می توان به هدف توسعه و خودکفایی کشاورزی، جلوگیری از مهاجرت روستاییان به شهرها، تشویق سرمایه گذاری بخش های تولیدی و اصلاح راه ها نام برد.(۲)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مجموعه قوانین مالیات های مستقیم در تاریخ ۳/۱۲/۱۳۶۶ در ۲۷۱ ماده و ۲۱۱ تبصره تصویب شد و از ابتدای سال ۱۳۶۸ به اجرا درآمد. این قانون نیز در تاریخ ۷/۲/۱۳۷۱ اصلاح گردیده است. مهم ترین اصلاحات، در راستای سیاست های توسعه صنایع کشاورزی و تعاونی ها و افزایش اشتغال، به ویژه در سطح بخش ها و مناطق روستایی، هم چنین تسهیل در شیوه تشخیص و قطعیت مالیات با همیاری و همکاری

ص: ۵۶

۱- ۱ . اصلاحیه اول در تاریخ ۲۴/۱۲/۱۳۴۸؛ اصلاحیه دوم در تاریخ ۲۳/۱۲/۱۳۴۹ و اصلاحیه سوم در تاریخ ۱۷/۱۲/۱۳۵۱.

۲- ۲ . ۲۵ س مالیات، صص ۲۸۱ _ ۲۸۵ و ۴۱۰.

مؤدّیان و افراد ملت به طور اعم صورت پذیرفته است.(۱)

افراد مشمول مالیات

افراد مشمول مالیات

به تصریح ماده یک قانون مالیاتی(۲)، این افراد مشمول مالیات هستند:

۱. کلیه مالکان، اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی در مورد اموال یا املاک خود واقع در ایران؛

۲. هر شخص حقیقی ایرانی مقیم ایران، در مورد کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران کسب می کند؛

۳. هرشخص حقیقی ایرانی مقیم خارج از ایران، در مورد کلیه درآمدهایی که در ایران به دست می آورد؛

۴. هر شخص حقوقی ایرانی، در مورد کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران کسب می کند؛

۵. هر شخص غیر ایرانی (اعم از حقیقی یا حقوقی)، در مورد کلیه درآمدهایی که در ایران به دست می آورد.

براساس ماده ۲ قانون مالیاتی.(۳) مالیات شامل این افراد نمی شود:

۱- ۳ . براساس گزارش دفتر معاونت پژوهشی اقتصاد دارایی کشور، تهران ۱۳۸۱.
۲- ۱ . سازمان امور مالیاتی کشور، قانون مالیات های مستقیم، وزارت امور اقتصاد و دارایی، ۱۳۸۰، چ ۱، صص ۱ _ ۳؛ غلامحسین دوانی، مجموعه قوانین مالیات های مستقیم، انتشارات کیومرث، ۱۳۸۱، چ ۳، صص ۱۱ _ ۱۳؛ جهانگیر منصور، قانون مالیات های مستقیم، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۸۰، چ ۸ ، صص ۵_ ۷؛ نورالدین تقی زاده، قانون مالیات های مستقیم، انتشارات روزبهان، ۱۳۷۲، چ ۳، ص ۷.
۳- ۲ . همان.

۱. وزارت خانه ها و مؤسسه های دولتی؛

۲. دستگاه هایی که بودجه آنها به وسیله دولت تأمین می شود؛

۳. شهرداری ها.

انواع مالیات های حکومتی

اشاره

انواع مالیات های حکومتی

براساس قانون مالیات، آنچه امروزه به عنوان مالیات از مردم گرفته می شود، شامل مالیات های مستقیم و غیرمستقیم است. از این رو، ما نیز به بیان انواع و مقررات مربوط به آن می پردازیم:

۱. مالیات های مستقیم

۱. مالیات های مستقیم

مالیات های مستقیم، مالیات هایی است که پرداخت آن متوجه کسی است که قرار مالیات بر او آمده و مؤدّی، راهی برای تحمیل آن به غیر خود ندارد. این مالیات، به طور مستقیم بر درآمد و ثروت اشخاص (اعم از حقیقی یا حقوقی) تعیین شده و انواع عوارض را هم در برمی گیرد.(۱)

پس مالیات های مستقیم، در بردارنده مالیات بردرآمد، دارایی و شرکت ها می باشد و هرکدام نیز انواع مختلفی از مالیات ها را شامل می شوند. نمای کلی مالیات های مستقیم به این شرح است:

انواع مالیات های مستقیم:(۲)

الف) مالیات بر شرکت ها:

۱- ۱ . ترمینولوژی حقوق، ص ۶۰۲.

۲- ۲ . نک: مجموعه قوانین مالیات های مستقیم، مصوب ۱۳۸۱؛ جهانگیر منصور، قانون مالیات های مستقیم، ۱۳۸۰؛ سازمان امور مالیاتی کشور، قانون مالیات های مستقیم، مصوب ۱۳۸۰؛ غلامرضا حجتی اشرفی، قانون مالیات های مستقیم، تهران، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۱؛ دفتر تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور، قانون مالیات های مستقیم، تهران، انتشارات دفتر معاونت، پژوهشی دفتر تدوین قوانین کشور، ۱۳۷۸، چ ۲؛ جهانگیر منصور، قانون مالیات های مستقیم، مصوب ۱۳۷۷، انتشارات

آگاه، چ ۴، ۱۳۷۷.

۱. مالیات بر شرکت های دولتی؛

۲. مالیات بر شرکت های غیر دولتی؛

۳. مالیات بر مراکز و تهیه و توزیع کالا.

ب) مالیات بر درآمد:

۱. مالیات بر درآمد املاک؛

۲. مالیات بر درآمد کشاورزی؛

۳. مالیات بردرآمد حقوق؛

۴. مالیات بردرآمد مشاغل؛

۵. مالیات بردرآمد اشخاص حقوقی؛

۶. مالیات بردرآمد اتفاقی؛

۷. مالیات بر جمع درآمد ناشی از منابع مختلف.

ج) مالیات بر دارایی (ثروت):

۱. مالیات بر سالانه املاک؛

۲. مالیات بر مستغلات مسکونی خالی؛

۳. مالیات بر اراضی بایر؛

۴. مالیات بر ارث؛

۵. مالیات حق تمبر، چک، سفته و برات.

یک _ مالیات بر شرکت ها

در نظام مالیاتی کشور، مالیات بر شرکت ها، به استناد مواد فصل پنجم از

بـاب سوم قـانون مالیات های مسـتقیم وصول می گردد. به طور خلاصه، شـیوه حساب رسـی مالیات بر شـرکت ها، بر پایه ماده ۱۰۵ قانون مالیات های مسـتقیم به این صورت است: پس از کسر ده در صد از درآمد مشمول مالیات به عنوان مالیات شرکت، بقیه درآمد مشـمول مالیات، در مورد با سـهام «بی نام» به طور کلی با نرخ ماده ۱۳۱ قانونی مالیات های مستقیم و در خصوص سهام «با نام» با شرکت های تعاونی و تضامن، به نسبت سهم هر یک از شریکان با سهام داران به نرخ ماده ۱۳۱ مشمول مالیات است.(۱)

قـانون مالیـات هـا، دربـاره مالیات بر شـرکت ها، تمایزی میان شـرکت های خصوصـی و دولتی قائل نشـده است، بلکه چه بسـا مالیات تعلق یافته به میزان درآمد، در شرکت های دولتی بیش از شرکت های خصوصی (تعاونی، تضامنی و سهامی) است. در نظام مالیاتی ایران، مالیات بر شـرکت ها، بیش ترین سـهم را در ترکیب درآمدهای مالیاتی دولت، به ویژه مالیات های مسـتقیم داراست. به گونه ای که، در طول سـال هـای ۱۳۶۰ تا ۱۳۷۶، این مالیـات به طور متوسط ۳۵۰ درصـد از کل درآمد مالیاتی را تشـکیل داده است. البته در قانون مالیات های مستقیم سال ۱۳۸۱، مالیات بر شـرکت ها، جزء مالیات بردرآمد اشخاص حقوقی قرار گرفت.

دو ــ مالیات بر درآمد

مالیات بر درآمد، شامل هفت فصل در قانون مالیات های مستقیم تصویب شده در ۲۷/۱۱/۱۳۸۰ است:

الف) مالیات بر درآمد املاک: با تصریح ماده ۵۲ و ۵۳ قانون مالیات های مستقیم

ص: ۶۰

۱- ۳ . جهانگیر منصور، قانون مالیات های مستقیم، ص ۸۳.

«درآمد شخص حقیقی یا حقوقی ناشی از واگذاری حقوق خود نسبت به املاک واقع در ایران، پس از کسر معافیت های مقرر در این قانون، مشمول مالیات بردرآمد املاک می باشد».

ب) مالیات بر درآمد کشاورزی: برپایه ماده ۸۱ قانون مالیات های مستقیم «درآمد حاصل از کلیه فعالیت های کشاورزی، دام پروری، دامداری، پرورش ماهی، زنبور عسل، طیور و صیادی، ماهی گیری، نوغان داری، احیای مراتع و جنگل ها، باغات، اشجار از هر قبیل و نخلیات از پرداخت مالیات معاف می باشد».(۱)

ج) مالیات بر درآمد حقوقی: براساس ماده ۸۲ و ۸۳ قانون مالیات های مستقیم «درآمدی که شخص حقیقی در خدمت شخص دیگر (اعم از حقیقی یا حقوقی) در قبال تسلیم نیروی کار خود بابت اشتغال در ایران، بر حسب مدت یا کار انجام یافته، به طور نقد یا غیر نقد تحصیل می کند، مشمول مالیات بردرآمد حقوق است. هم چنین درآمد مشمول مالیات حقوق عبارت است از حقوق (مقرری، مزد یا حقوق اصلی) و مزایای مربوط به شغل (اعم از مستمر یا غیر مستمری) پیش از وضع کسور و پس از کسر معافیت های مقرر در این قانون می باشد».(۲)

د) مالیات بردرآمد مشاغل: براساس ماده ۹۳ قانون مالیات های مستقیم «درآمدی که شخص حقیقی از طریق اشتغال به شغل یا عناوین دیگر غیر از موارد

۱- ۴ . جهانگیر منصور، قانون مالیات های مستقیم مصوب ۱۳۸۰، صص ۵۸ و ۵۹.

۲- ۵ . همان، صص ۵۹ و ۶۰؛ سازمان امور مالیاتی کشور، قانون مالیات های مستقیم، ص ۳۱.

مـذکور در سـایر فصـل هـای این قـانون در ایران تحصـیل کنـد، پس از کسـر معافیت های مقرر در این قانون، مشـمول مالیات بردرآمد مشاغل می باشد».(۱)

ه) مالیـات بر درآمـد اشـخاص حقوقی: بنابر ماده ۱۰۵ قانون مالیات های مسـتقیم «جمع درآمـد شـرکت ها و درآمد ناشـی از فعالیت های انتفاعی، سایر اشـخاص حقوقی که از منابع مختلف در ایران یا خارج از ایران تحصیل می شود، پس از وضع زیان هـای حاصل از منابع غیر معاف و کسـر معافیت های مقرر، به اسـتثنای مواردی که طبق مقررات این قانون دارای نرخ جـداگانه ای می باشد، مشمول مالیات به نرخ ۲۵ درصد خواهند بود.

و) مالیـات بر درآمـد اتفـاقی: بر مبنای ماده ۱۱۹ قانون مالیات های مسـتقیم «درآمـد نقـدی یا غیرنقـدی که شـخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یـا از طریق معاملات محابـاتی و یـا به عنوان جـایزه یـا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصـیل می نماید، مشمول مالیات اتفاقی به نرخ مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون خواهد بود».

ز) مالیات بر جمع درآمد ناشـی از منابع مختلف: بر پایه ماده ۱۲۹ قانون مالیات های مستقیم «اشخاص حقیقی که در یک سال مالیاتی، نسبت به جمع درآمد مشمول مالیات خود از یک یا چند منبع از منابع باب سوم این قانون، کم تر از نرخ های مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون مالیات پرداخت نماید، می باشد».(۲)

ص: ۶۲

۱- ۶ . غلامرضا حجتی اشرفی، قانون مالیات های مستقیم، ص ۵۱.

۲- ۷ . همان، صص ۱۰۲ و ۱۰۳.

براساس ماده ۱۳۱ قانون مالیات های مستقیم «نرخ مالیات بردرآمد اشخاص حقیقی، با استثنای مواردی که طبق مقررات این قانون دارای نرخ جداگانه می باشد به شرح زیر است:

۱. تا میزان سی میلیون ریال درآمد، مشمول مالیات سرانه به نرخ ۱۵ درصد.

۲. تا میزان یکصد میلیون ریال درآمد، مشمول مالیات سالانه نسبت به مازاد سی میلیون ریال با نرخ ۲۰ درصد.

۳. تا میزان دویست و پنجاه میلیون ریال درآمد، مشمول مالیات سالانه نسبت به مازاد یکصد میلیون ریال به نرخ بیست و پنج درصد.

۴. تا میزان یک میلیارد ریال درآمد، مشمول مالیات سالانه نسبت به مازاد دویست و پنجاه میلیون ریال به نرخ ۳۰ درصد.

۵. نسبت به مازاد یک میلیارد ریال درآمد، مشمول مالیات سالانه به نرخ ۳۵ درصد می باشد».(۱)

سه _ مالیات بر دارایی (ثروت)

مالیات بر دارایی یا ثروت، پنج فصل دارد. البته با اصلاحیه سال ۱۳۸۰، مالیات سالانه املاک، مالیات مستغلات مسکونی خالی و زمین های بایر حذف شده اند.(۲)

۱- ۸ . همان.

۲- ۹ . غلامرضا حجتی اشرفی، قانون مالیات های مستقیم، ص ۱۷۷.

۲. مالیات های غیرمستقیم

۲. مالیات های غیرمستقیم

مالیات های غیر مستقیم، مالیات هایی هستند که از اموال مصرفی به مناسبت عملی از قبیل تولید، توزیع، صدور و ورود گرفته می شود در نتیجه، مؤدّی مالیات آن را از مصرف کننده واقعی یا کسی که قرار مالیات بر اوست، می گیرد. در حقیقت تکلیف پرداخت آن، به طور مستقیم به عهده مصرف کننده است.(۱)

مالیات های غیرمستقیم نیز مانند مالیات های مستقیم، برنامه و روش اجرایی ویژه ای دارند. بنابراین، روش و فرایند عملیات وصول این گونه مالیات ها با مالیات های مستقیم که درآمد یا ثروت اشخاص را ملاک قرار می دهد، متفاوت است. در ایران، مالیات غیرمستقیم در قالب دو بخش کلی مالیات بر واردات و مالیات بر مصرف و فروش دریافت می شود.

انواع مالیات های غیرمستقیم:(۲)

الف) مالیات بر واردات:

۱. حقوق گمرکی؛

۲. سود بازرگانی؛

۳. حق ثبت سفارش کالا.

ب) مالیات بر مصرف و فروش:

۱- ۱ . ترمینولوژی حقوق، ص ۶۰۲.

۲- ۲ . نک: رحیم رضا زادوی ملک، مجموع قوانین مالیاتی، تهران، انتشارات اردیبهشت، ۱۳۷۰، چ ۷؛ فرج اللّه قربانی، مجموع کامل قوانین و مقررات، تهران، انتشارات فردوسی، ۱۳۷۰؛ روح الله وهمن، مجموعه کامل قوانین مالیاتی مصوب ۱۳۴۵ _ ۱۳۴۹؛ محمد حسین وطنی، مجموع قوانین و مقررات مالیاتی، انتشارات فردوسی، ۱۳۶۴، چ ۲؛ غلامرضا حجتی اشرفی، مجموع قوانین مالیاتی، انتشارات گنج دانش، ۱۳۶۲، چ ۱.

۱. فروش فرآورده های نفتی؛

۲. فروش الکل صنعتی؛

۳. فروش نوشابه های غیرالکلی؛

۴. فروش خودرو؛

۵. فروش سیگار؛

۶. نقل و انتقال خودرو؛

۷. فروش خاویار؛

۸. حق اشتراک تلفن خودکار و خدمات مخابراتی؛

۹. نوار ضبط صوت و تصویر؛

۱۰. عوارض گذرنامه.

مالیات بر مصرف و فروش، به وسیله اداره مالیات های غیرمستقیم کنترل می شود. این نهاد، مسئول وصول مالیات بر واردات، در باب حقوق گمرکی و سود بازرگانی و گمرک کشور است. مالیات بر حق ثبت و سفارش کالا هم که یکی دیگر از انواع مالیات بر واردات است، توسط بانک مرکزی وصول و به حساب خزانه کشور واریز می شود.(۱)

۱. مالیات بر واردات(۲)

اهداف عمومی وضع مالیات بر واردات عبارت اند از:

---

۱ - ۳ . احمد علی یوسفی، منابع واردات اسلامی، مقاله دفتر تحقیقات و سیاست های مالی وزارت اقتصادی و دارایی، قم، مرکز پژوهشگاه نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۹، چ ۱، صص ۲۲۹ _ ۲۳۱.
۲ - ۴ . همان.

۱. محدود کردن مصرف کالاهای تجملی و غیرضروری و وارد کردن کالاهای سرمایه ای؛

۲. افزایش میل متوسط به پس انداز از راه محدود کردن مصرف؛

۳. رشد و گسترش صنایع داخلی به وسیله محدود کردن واردات برخی کالاها و تشویق واردات کالاهایی که به این امر کمک می کنند؛

۴. جلوگیری از ورود کالاهای غیر ضرور و تجملی؛

۵. کسب درآمد برای دولت.

مالیات بر واردات، قیمت کالاهای وارداتی را افزایش می دهد و موجب افزایش تولید کالاهای مزبور در داخل می شود که در پی آن، افزایش اشتغال به وجود می آید. هم چنین ادعا می شود که می توان با اعمال مالیات بر واردات، از رقابت های نامشروع دیگر کشورها که به وسیله عرضه کالا به قیمت کم تر از قیمت داخلی صورت می گیرد، جلوگیری کرد و با کمک به ایجاد یک اقتصاد متنوع، از نظر صنایع و محصولات، زمینه های تأمین خودکفایتی و خوداتکایی کشور را فراهم ساخت.

مالیات بر واردات، از نظر روش کار و شیوه وصول، در قالب سه منبع عمده مالیاتی حقوق گمرکی، سود بازرگانی و حق ثبت سفارش کالا شکل می گیرد. چگونگی وصول حقوق گمرکی و سود بازرگانی، طی مراحل سیزده گانه ترخیص کالا ــ که جزء تشریفات گمرکی به شمار می آید ــ صورت می گیرد. حقوق گمرکی به موجب جدول های تعرفه ای گمرکی (قانون امور گمرکی) مصوب مجلس گرفته می شود. سود بازرگانی نیز به موجب تصویب نامه هیأت وزیران، در قالب جدول های پیوست قانون مقررات صادرات و واردات وصول می گردد.

۲. مالیات بر مصرف و فروش

ص: ۶۶

مالیات بر مصرف و فروش، به دلیل انتخابی بودن، یکی از مؤثرترین ابزار تخصیص بهینه منابع به شمار می آید. به همین دلیل، در ادبیات اقتصادی، هدف از وضع مالیات بر مصرف و فروش را جهت دادن به الگوی مصرف جامعه توسط تولیدات داخلی در کنار کسب درآمد بیان می کنند.(۱)

۱- ۵ . همان، صص ۲۳۰ و ۲۳۱.

فصل چهارم: آسیب شناسی نظام مالیاتی و راه کارهای اصلاحی

اشاره

فصل چهارم: آسیب شناسی نظام مالیاتی و راه کارهای اصلاحی

در این فصل، پس از بررسی عوامل ضعف نظام سیستم مالیاتی، به بررسی راهکارهای اصلاحی در این زمینه می پردازیم.

الف) آسیب شناسی نظام مالیاتی

اشاره

الف) آسیب شناسی نظام مالیاتی

زیر فصل ها

۱. پایین بودن فرهنگ مالیاتی

۲. بالا بودن وقفه های مالیاتی

۳. زیاد بودن معافیت های مالیاتی

۴. مدیریت نیروی انسانی

۵. ضعف نظام تنبیه و تشویق

۱. پایین بودن فرهنگ مالیاتی

۱. پایین بودن فرهنگ مالیاتی

یکی از عوامل مؤثر در کاهش حجم وصولی مالیات، فرهنگ مالیاتی است که گاه به پرداخت کنندگان و گاه به نظام مالیاتی کشور مربوط می شود. ترجیح دادن منافع شخصی بر منافع اجتماعی، بی اعتقادی به نظام مالیاتی، ضعف اخلاقی مالیات دهندگان و نداشتن بینش کافی درباره پرداخت مالیات، جزو علت های مربوط به پرداخت کنندگان است. این عوامل، باعث عقب ماندن فرهنگ مالیاتی می گردد؛ زیرا اگر پرداخت کنندگان بینش کافی و اعتقاد به نظام مالیاتی داشته باشند و آن را مانند مالیات های ثابت اسلامی، مقدس و محترم شمارند و داوطلبانه اقدام به پرداخت آن کنند، نظام مالیاتی کشور از بسیاری مشکلات که دامن گیر آن است، خلاصی می یابد. هم چنین می توان ضعف اطلاعاتی و عدم جلب اعتماد مردم به اهداف مالیاتی و ضعف اخلاقی مالیات گیرندگان را جزو علت های مربوط به نظام مالیاتی دانست که خود عامل مؤثری در پایین آمدن فرهنگ مالیاتی و در نتیجه، نقاط ضعف تیم

مالیاتی می باشد.(۱) مالیات گیرندگان باید اخلاقی نیک و پرهیزکارانه داشته باشند. هم چنین برخوردشان باید مبرا از هرگونه زشتی و بداخلاقی باشد تا زمینه جلب افراد برای پرداخت مالیات فراهم گردد. نیز آنها می توانند از راه گسترده کردن دایره اطلاعاتی و تبلیغاتی مالیات دهندگان، گامی نوین در این زمینه بردارند. فرهنگ مالیاتی مطلوب از برخورد درست، مالیات گیرندگان با ارباب رجوع و میزان پای بندی آنها به اجرای صحیح مقررات و موازین اخلاقی شکل می گیرد. این فرهنگ باید متضمن عدالت و نظم حقوقی در جامعه باشد تا رفاه و سعادت جامعه را تأمین کند. این هدف نیز محقق نمی شود؛ جز این که مسئولان امر در این مورد از افراد کاردان که مظهر اخلاق و آگاه به علم و دانش در امور محوله هستند، برگزینند و از آنان استفاده کنند.(۲)

۲. بالا بودن وقفه های مالیاتی

۲. بالا بودن وقفه های مالیاتی

فاصله میان زمانی که طی آن مالیات باید پرداخت شود با زمانی که مالیات واقعا پرداخت می گردد، تأخیر زمانی (وقفه زمانی) در جمع آوری مالیات نامیده می شود. وقفه زمانی در ایران به دو نوع تقسیم می شود:

الف) وقفه قانونی: وقفه قانونی در جمع آوری مالیات ها، تأخیری است که قانون اجازه استفاده از آن را به مالیات دهنده داده است و شامل هیچ گونه جریمه ای نیز نمی شود.

ص: ۶۹

---

۱ - ۱ . محمد کاظم حائری، نشریه معرفت، صص ۲۶ و ۲۷؛ محمد واعظ زاده خراسانی، مجموع مقالات فارسی، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۰، مقاله زهیر سلیمان، صص ۳۱۳ و ۳۱۴.

۲- ۲ . وزارت امور اقتصاد و دارایی، ویژه نامه فرهنگ مالیاتی، تهران، تیرماه ۱۳۸۰، ص ۱۵.

ب) وقفه غیرقانونی: به حالتی اطلاق می شود که طی آن، پرداخت مالیات پس از اتمام مهلت قانونی نیز انجام نمی گیرد.

در بیان اهمیت موضوع، همین بس که ارزش واقعی مالیات بر شـرکت ها در سال ۱۳۷۷، با فرض سی ماه تأخیر غیرقانونی و با فرض میزان تـورّم ۲۵ درصـدی، (بـدون در نظر گرفتـن وقفه قـانونی) ۷۲ درصـد مالیـات وصول شـده است. به عبـارت دیگر، مالیات دریافت شده، ۲۸ درصد ارزش خود را قبل از وصول از دست داد. این فقط یک بعد منفی مسئله است. ابعاد دیگر این مهم، اثرگـذاری وقفه هـای مالیـاتی بر بودجه دولت و در نهـایت، تورم بیشتر در جـامعه، تبعیض میان مؤدّیان مالیاتی و کاهش انگیزه پرداخت مالیات می باشد.(۱)

سود اقتصادی برای مؤدّیان، آنان را در راه به تأخیر انـداختن پرداخت مالیاتی تشویق می کنـد. از سوی دیگر، نحوه تشـخیص، اعتراض ها، اقـدام های اجرایی برای وصول و ... ، فرصت کافی برای ایجاد تأخیر در روند امور را برای مؤدّی فراهم می سازد. در بررسـی هـای گونـاگون در مورد وقفه هـای مالیـاتی، برآوردهای متفاوتی به دست آمـده است. بهاء الـدینی، متوسط زمان تـأخیر (غیرقـانونی) در پرداخت مالیـات مشاغل را ۵/۳۴ مـاه برآورد کرده است.(۲) هـم چنین مطـالعه دیگری که در معـاونت وزارت امور اقتصادی و دارایی انجام شده، متوسط مدت تأخیر (غیرقانونی) را برای شرکت ها ۳۶ ماه برآورد کرده

۱- ۱ . نشریه اقتصادی وزارت اقتصاد و دارایی، ش ۲، ص ۵.

۲- ۲ . بهاء الدینی، زمان های ناشی از تأخیر وصول مالیات، واحد شیراز، ۱۳۷۳، پایان نامه کارشناسی ارشد آزاد اسلامی، ص ۳.

است.(۱)

۳. زیاد بودن معافیت های مالیاتی

۳. زیاد بودن معافیت های مالیاتی

معافیت های مالیاتی گونه گون، به منظور ایجاد زمینه برای توسعه سرمایه گذاری در بخش های مورد نظر، حمایت از صنایع داخلی و صنایع نوزاد و نیز حمایت از اقشار آسیب پذیر در نظر گرفته می شود. انتخاب هدف و موارد بخشودگی و معافیت مالیاتی امر ساده ای نیست و پیچیدگی خاصی دارد که حتی با تحقیقات گسترده نیز نمی توان از درستی تشخیص برای اعطای معافیت اطمینان یافت؛ زیرا قانونی که برای معافیت ها در زمانی خاص برای کشوری برگزیده می شود، لزوماً برای دیگر کشورها با دیگر زمان ها اعتبار ندارد. با اعطای معافیت های مالیاتی، گروهی از پرداخت مالیات معاف می شوند و این امر به کاهش درآمدهای مالیاتی دولت می انجامد. بنابراین، اگر اعطای معافیت ها با دقت لازم صورت نگیرد، دولت برای کسب درآمد مالیاتی مورد نظر، فشار مالیاتی سنگینی را بر گروه های دیگر جامعه وارد می کند. در واقع برای جبران کاهش درآمد مالیاتی، میزان های (نرخ های) مالیاتی بیشتری بر گروه هایی که از معافیت های سالیانه بهره مند نیستند، تحمیل خواهد شد.

معافیت به دو گروه مهم زیر تقسیم می شوند:

یک _ معافیت های موضوعی: آن دسته از معافیت هاست که با هدف تخصیص بهینه منابع برای برخی از فعالیت های اقتصادی، برای مدت معیّنی (به شکل کامل یا درصدی) منظور می شود

ص: ۷۱

۱- ۳. وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی، پژوهش پیرامون تشکیلات مالیاتی کشور.

.

دو ـ معافیت های پایه درآمدی: با هدف توزیع دوباره درآمد اعطا می شود. به این ترتیب که بخشی از درآمد افراد (تا سطح معیّن) از شمول مالیات خارج می گردد. در قانون مالیاتی ایران معافیت موضوعی انواع گوناگونی از فعالیت های اقتصادی را در برمی گیرد. براساس ماده ۸۱ قانون مالیات های مستقیم، درآمدهای به دست آمده از فعالیت های کشاورزی، دام پروری، دامداری، پرورش ماهی، زنبور عسل، پرورش طیور، صیادی، ماهی گیری، نوغان داری، احیای مراتع و جنگل ها، باغات، اشجار و نخلیات از پرداخت مالیات معاف هستند. هم چنین قسمت مهم درآمد به دست آمده از فعالیت در بخش نفت نیز از مالیات معاف است. افزون بر این، بخشی از دیگر فعالیت های اقتصادی از جمله صنعت و خدمات نیز به موجب قوانین دیگر از مالیات معاف شده است. به طور کلی مواد ۱۳۲ تا ۱۴۵ قانون مالیات های مستقیم در زمینه معافیت های مالیاتی تنظیم شده اند.

وجود معافیت های گسترده در نظام مالیاتی، افزون بر کاهش سطح وصول و فشار بر سایر گروه های جامعه، هزینه های دیگری نیز در بردارد. علاوه بر این، معافیت های مالیاتی به فساد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز می انجامد. بی تردید اعطای معافیت های مالیاتی گسترده بدون دلایل توجیهی، به ناکارآیی نظام مالیاتی و ضعف نظام اجرایی مالیاتی می انجامد.(۱)

۴. مدیریت نیروی انسانی

۴. مدیریت نیروی انسانی

دست یابی به سطح مطلوبی از تمکین مالیاتی و در نتیجه، وصول مالیات بیشتر، به عوامل گوناگونی از جمله نقش مدیریت مالیاتی، اعتبار و ارزشی که

ص: ۷۲

۱- ۱ . نشریه وزارت امور اقتصادی و دارایی، ش ۲، ص ۶.

به کارکنان مالیاتی داده می شود، سطح تخصص و کارآیی کارکنان و نیز آمادگی آنان به ارائه خدمت بستگی دارد. در واقع، مدیریت نیروی انسانی، ستون اصلی هر سازمان مالیاتی است. در میان عوامل مؤثر بر مدیریت نیروی انسانی، عواملی چون آموزش نیروی انسانی، تقسیم کار و تناسب حجم کار مهم ترند. بنابراین، سرمایه گذاری در نیروی انسانی از راه آموزش و افزایش مهارت ها که به تحقق اهداف مالیاتی خواهد انجامید، از شمار امور غیر قابل پرهیز برای افزایش کارآیی سازمان مالیاتی و افزایش سطح وصولی مالیات هاست.

در نظام مالیاتی کشور، عدم تخصیص بهینه نیروی انسانی و سطح پایین تخصص نیروها، موجب ضعف مدیریت مالیاتی و کاهش سطح وصولی مالیات ها شده است. در شرایط کنونی، بیشتر مأموران سازمان مهارت لازم و کافی ندارند. همین امر از یک سو موجب تضییع حق مؤدّیان می شود و از سوی دیگر، حق دولت نیز پرداخت نمی گردد. در همین ارتباط، طرح دعاوی مربوط به اختلاف مالیاتی نیز افزایش می یابد. با افزایش توان تخصصی نیروهای موجود از راه آموزش و به هنگام کردن اطلاعات افراد، می توان این مشکل را برطرف کرد. در حال حاضر، باید کمبود نیروی انسانی متخصص در پست های تخصصی و واگذاری وظایفی نامتناسب با توان و تخصص شان را درمان کرد. در شرایط کنونی، کمبود نیروی انسانی متخصص در نظام مالیاتی، سبب استفاده از نیروهای غیرمتخصص در پست های تخصصی و واگذاری وظایفی نامتناسب با توان و تخصصشان شده است. در نتیجه، سطح کارآیی سازمان و میزان وصولی مالیات ها کاهش می یابد.

افزون بر بحث تخصص و آموزش کارکنان، میزان حقوق و مزایا و امکانات رفاهی نیز در رضایت شغلی و افزایش کارآیی افراد و سازمان مالیاتی اهمیت

ص: ۷۳

فراوان دارد.(۱)

۵. ضعف نظام تنبیه و تشویق

۵. ضعف نظام تنبیه و تشویق

یکی از مشکلات نظام مالیاتی، نظام تشویق و تنبیه است. این نظام که ضمانت اجرای قانون نیز به شمار می آید، کم تر مورد توجه قرار می گیرد. باز نگری های صورت گرفته در قانون مالیات های مستقیم نیز، اغلب بی توجه به تغییرات در شرایط و موقعیت اقتصادی و اجتماعی، بدون انجام اصلاحات و در مهم ترین شرایط با اندک تغییری به تصویب رسیده است. اگرچه جریمه های مالیاتی در هر کشور با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی آن کشور تعریف می شود، مقایسه تطبیقی جریمه در کشورهای مختلف، می تواند در ارائه الگوی مناسب نظام مالیاتی مفید واقع شود.(۲)

ب) راهکارهای اصلاحی نظام مالیاتی

ب) راهکارهای اصلاحی نظام مالیاتی

در سال های اخیر چگونگی توسعه و عقلایی کردن یک بخش عمومی بسیار گسترده، به صورت یکی از چالش های اصلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه درآمده است. در این زمینه توجیه اصلاح مالیاتی دو جنبه دارد:

یک ـ به عنوان بخشی از تعدیل ساختاری، اصلاح مالیاتی به صورتی طراحی می شود که باعث کاهش اختلال های شدید اقتصادی و عدم کارآیی ها و نابرابری های فاصله تخصیص منابع گردد.

ص: ۷۴

۱- ۱ . همان، ص ۶.

۲- ۱ . همان، ص ۷؛ امام و اقتصاد اسلامی، صص ۲۱۲ و ۲۱۳.

دو ــ به عنوان بخشی از فعالیت های تثبیت اقتصادی و به همراه کاهش هزینه های عمومی، ممکن است اصلاح مالیاتی برای تولید درآمد عمومی به روشی از نظر منطقی غیر اختلالی متعادل کننده و پایدار، ضرورت یابد. هم چنین اصلاح نظام مالیاتی می تواند از فشار وارد بر طبقه کم درآمد بکاهد. به عبارتی دیگر، به منظور کاهش فشار مالیاتی بر مردم کم درآمد، می توان بخشی از درآمد خانوار را که تقریباً معادل درآمد سرانه است، از پایه مالیات بردرآمد اشخاص حقیقی حذف کرد.(۱) پس می توان گفت اصلاح نظام مالیاتی، امری ضروری و مسلّم است و نقش مؤثری در نظام مالیاتی دارد. اکنون به بررسی برخی از پیشنهادهای اصلاحی در این زمینه می پردازیم.

۱. اصلاح سازمان و تشکیلات مالیاتی موجود، به منظور تمرکز امور سیاست گذاری و تصمیم گیری و افزایش توان عملیاتی آن، که در قانون برنامه سوم توسعه نیز مدنظر قرار گرفته است.

۲. تعیین اصول، چارچوب و شاخص های لازم برای تحقق اهداف برنامه سوم، به صورتی که کاربرد مالیات را به عنوان انگیزه ای برای توسعه و تشویق صادرات غیرنفتی، صنایع و مناطق خاص با اعطای معافیت با تخفیف مالیاتی قانون مند کند و به طور جدی از موارد معافیت و تخفیف مالیاتی و تشخیص مالیات بکاهد.

۳. کاستن از نسبت معافیت های اعطا شده در مورد مالیات بردرآمد به درآمد سرانه، به عنوان یک ضرورت در این راستا لازم است. در این صورت،

۱- ۱ . زمارک شالیزی، درس هایی از اصلاح سیستم مالیاتی، مترجم: علی اکبر عرب مازاد، تهران، دانشکده امور اقتصادی، چ ۱، صص ۳ و ۴.

باید معافیت های اعطا شده در قوانین گمرکی کشور و نیز مالیات و سود بازرگانی اصلاح شوند و به گونه ای در معافیت های مالیاتی تجدید نظر شود که بخش های صنعت، انرژی، آب و کشاورزی که مهم ترین بخش های تولید ناخالص ملی کشور به شمار می آیند، قادر به پرداخت مالیات باشند.

۴. رفع ابهام ها و مشکلات موجود در قوانین فعلی مالیات های مستقیم به لحاظ عبارتی و دستوری؛ به گونه ای که بتواند به صورت ساده و شفاف به اجرا درآید.(۱)

۵. اصلاح قوانین مربوط به اجبار بخش های تولید و سرمایه گذاری به پرداخت مالیات های متعدد؛ زیرا در شرایطی که دولت به ترویج اقتصاد رقابتی و غیرانحصاری تمایل دارد، منطقی نخواهد بود که شرکت های تولیدی با پرداخت مالیات، کسر بودجه دستگاه های دولتی، مانند آموزش و پرورش و... را جبران کنند.

۶. مطالعه و اتخاذ تصمیم های منطقی به منظور مقابله با وقفه های طولانی موجود در وصول مالیات در دیگر بخش ها به جز حقوق و دستمزد کارمندان و کارگران که تقریباً بدون وقفه مالیات آن وصول می شود، به ویژه مالیات مشاغل و مالیات بر شرکت های دولتی و غیر دولتی.

۷. تقویت نقش نظارتی نظام مالیاتی، به منظور کنترل جریان کالا و پول و خدمات.

۱– ۲ . نشریه بانک و اقتصاد، ش ۱۸، ص ۵۰.

۸. برقراری هم سویی و هماهنگی بین قوانین تجارت، بورس، مالیات ها، کار و سایر قوانینی که با شرکت های تولیدی مرتبط اند، به منظور حذف مشکلات موجود و در نتیجه، ارتقای عملکرد آنها و دارا شدن قدرت پرداخت مالیات.

۹. توسعه نظام مالیات بر ارزش افزوده.

۱۰. ارتقای فرهنگی افراد جامعه در مورد پرداخت مالیات به شیوه خود اظهاری، به گونه ای که در راستای بهره برداری از امکانات و صنایع کشور، آحاد مردم خود را به پرداخت مالیات موظف بدانند تا توانایی های لازم برای ارائه و جای گزینی این امکانات و منابع برای دولت به وجود آید.(۱)

هم چنین جلب اعتماد مردم به نظام مالیاتی و آگاه کردن جامعه از این موضوع که نظام مالیاتی برای فراهم آوردن امکانات توسعه و رفاه جامعه به وجود آمده و کارکنان بخش مالیاتی، یار و همراه مؤدّی هستند؛ نه در مقابل او. با توجه به روحیه حاکم بر رفتار اجتماعی ایرانیان، این مسئله، نقش تعیین کننده ای در کارآیی نظام مالیاتی خواهد داشت.(۲)

۱۱. استفاده از نیروهای متخصص در امر وصول مالیات که افزون بر شناخت مالیات، بر جامعه شناسی و روان شناسی اجتماعی نیز احاطه داشته باشد.

۱۲. پرداخت مالیات نیز به گونه ای باشد که مالیات ها در همان منطقه پرداخت هزینه شود. اگر پیش از افتتاح یک طرح در میدان بزرگ شهر،

۱- ۳ . همان، ص ۵۱.

۲- ۴ .ویژه نامه فرهنگ مالیاتی، ص ۲۱.

تابلویی با این مضمون باشد که این طرح عمرانی، از محل پرداخت مالیات حقوق معلمان شهر به انجام رسیده، تأثیر زیادی در ایجاد انگیزه در پرداخت مالیات خواهد داشت.

۱۳. اختصاص یک یا دو درصد از وصول مالیات برای تبلیغات و گسترش فرهنگ مالیاتی به وسیله روحانیان، نماز جمعه و صدا و سیما.

۱۴. پیاده کردن نظام خود اظهاری و پرداخت داوطلبانه مالیات توسط مردم.

۱۵. حذف هرگونه رابطه در معافیت و تخفیف مالیات؛ زیرا افزون بر ضررهای مستقیم، انگیزه دیگر پرداخت کنندگان مالیات را نیز متزلزل می سازد.

امید است با به کارگیری راه های اصلاحی نظام مالیاتی توسط مالیات دهندگان و متصدیان امور مالیاتی، نظام مالیاتی بسیار خوبی را در آینده شاهد باشیم.

ص: ۷۸

فصل پنجم: همراه با برنامه سازان

اشاره

فصل پنجم: همراه با برنامه سازان

زیر فصل ها

پیشنهادهای کلی

پیشنهادهای برنامه ای

ارزیابی عملکرد صدا و سیما در راستای گسترش فرهنگ مالیاتی

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مردمی

پرسش های کارشناسی

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر

پیشنهادهای کلی

پیشنهادهای کلی

۱. اختصاص ساعت های مشخصی از برنامه های تلویزیونی در شبکه ای خاص برای خبرهای مالیاتی. در این راستا، صدا و سیما می تواند با معرفی مالیات های موجود در جامعه، پی آمدهای پرداخت نکردن مالیات های حکومتی را در زمان تعیین شده تبیین کند و تشویق هایی هم برای مؤدّیانی که به موقع مالیات خود را می پردازند، در نظر بگیرد.

۲. صدا و سیما می تواند پرداخت به موقع مالیات را به عنوان یک فرهنگ در جامعه گسترش دهد.

۳. گسترش تبلیغات برای جا افتادن فرهنگ مالیاتی و پرداخت داوطلبانه آن.

۴. ارائه خدمات فرهنگ سازی مالیات به صورت رایگان برای بهبود اقتصاد کشور.

۵. ترویج اعتقاد به نظام مالیاتی از راه برنامه های تراکت یا زیرنویس های برنامه های صدا وسیما. با این کار، نشان داده می شود که منشأ هر دو (مالیات های ثابت و متغیر اسلامی) یکی بوده و هر دو از شارع مقدس سرچشمه می گیرد و در جهت تقرب به خداوند است و اجر اخروی و برکت مال را در پی دارد.

پیشنهادهای برنامه ای

پیشنهادهای برنامه ای

۱. مصاحبه با مؤدّیان و متصدیان امور مالیاتی در مورد دیدگاه هایشان راجع به نظام مالیاتی.

۲. فیلم ها یا میان برنامه هایی همانند برنامه ترک اعتیاد، آموزش راهنمایی و رانندگی و کاهش مصرف برق برای مالیات و گسترش توجه مردم به این امر مهم و الزامی جامعه و بیدار کردن آنها در مورد پرداخت این تکلیف بزرگ.

۳. معرفی موارد و مصرف های مالیات مردم، تا آنها مطمئن شوند که مالیاتی که می دهند، صرف مصالح عمومی و امکانات عالی و ویژه ای می شود و نگران صرف مالیات خود در راه های غیر از خدمات عمومی به مردم نباشند.

۴. برگزاری مسابقات یا همایش هایی با کمک وزارت اقتصاد و دارایی، برای تحقیق و پژوهش مردم و آگاه شدن از این امر اساسی در جامعه.

۵. برگزاری جلسه های مناظره، درباره مالیات ها و وضع آنها در جامعه امروزی.

۶. گنجانیدن موضوع های مربوط به مالیات در سریال ها و فیلم ها.

۷. ارتباط با مؤدّیان و مصاحبه با آنها در رادیو و تلویزیون، به شیوه های گوناگون می تواند در تقویت فرهنگ مالیاتی داشته باشد.

ارزیابی عملکرد صدا و سیما در راستای گسترش فرهنگ مالیاتی

ارزیابی عملکرد صدا و سیما در راستای گسترش فرهنگ مالیاتی

صدا و سیما حرکت های مثبتی در زمینه گسترش فرهنگ مالیاتی انجام داده است. از آن شمار می توان به پخش اطلاعیه و اعلامیه هایی که از سوی وزارت اقتصاد و دارایی صادر شده، مصاحبه رادیویی و تلویزیونی به شکل میزگرد و با حضور مدیر کل امور مالیاتی و مجامع صنفی و تحت پوشش قرار دادن جلسه تقدیر از مؤدّیان نمونه مالیاتی، مصاحبه با ریاست سازمان امور مالیاتی و

ص: ۸۰

نیز پیام هایی به صورت زیرنویس در بعضـی برنامه ها اشاره کرد. البته صدا و سیما هنوز نتوانسته باعث تشویق و تحریک مردم برای پرداختن مالیـات هایشـان شود؛ زیرا برنـامه هـای انجـام شـده از سوی این نهـاد، به طور معمول تـاکنون تنها در حـد هفته مالیـات و موقع تسـلیم اظهارنـامه بوده و در غیر آن، در طول سـال، برنامه ای برای ترویـج این امر مهم و اقتصادی کشور پخش نشده است.

پرسش های مسابقه ای

پرسش های مسابقه ای

۱. براساس قانون عدم پرداخت مالیات در موعد مقرر، به چه میزان مشمول جریمه می شود؟

الف) به ازای هر ماه ۵/۲ درصد ب) به ازای هر سال ۵/۲ درصد

ج) به ازای هر روز ۵/۲ درصد د) به ازای هر ۱۰ سال ۱۰ درصد

۲. چنانچه مؤدّی، مالیات خود را زودتر از موعد مقرر بپردازد، برپایه قانون، مشمول چه تسهیلاتی می شود؟

الف) جایزه ای ویژه دریافت می کند. ب) جایزه ای دریافت نمی کند.

ج) باعث تشویق دیگران به دادن مالیات می شود.

د) جایزه ای معادل یک درصد مبلغ پرداختی دریافت می کند.

۳. میزان جریمه عدم تسلیم اظهارنامه اشخاص حقوقی چقدر است؟

الف) ده درصد مالیات ب) بیست درصد مالیات

ج) ۵ درصد مالیات د) یک درصد مالیات

۴. مالیات بر مصرف و فروش، جزء کدام یک از مالیات هاست؟

الف) مالیات مستقیم ب) مالیات ثابت

ج) مالیات متغیر د) مالیات غیرمستقیم

ص: ۸۱

۵. کدام یک از موارد زیر، جزو راهکارهای اصلاح نظام مالیاتی است؟

الف) بالابودن وقفه های مالیاتی ب) بالابودن معافیت های مالیاتی

ج) گسترش فرهنگ مالیاتی مردم د) عدم آشنایی مردم با نظام مالیاتی

۶. به نظر امام خمینی رحمه الله آیا پرداخت مالیات از پرداخت وجوه شرعی کفایت می کند؟

الف) مالیات از بابت خمس محسوب می شود نیازی به دادن مالیات نیست.

ب) مالیات از بابت خمس محسوب نمی شود باید مالیات را پرداخت کرد.

ج) با اجازه ولی امر کفایت می کند.

د) از باب مقدمه واجب جایز است و کفایت می کند.

۷. کدام یک از موارد زیر، جزو موانع و ضعف موانع نظام مالیاتی به شمار می رود؟

الف) گسترش فرهنگ مالیاتی ب) آشنایی مردم با فرهنگ مالیاتی

ج) اصلاح قوانین مالیاتی د) بالا بودن وقفه های مالیاتی

۸. برای اصل وجود مالیات های متغیر در جامعه اسلامی، به کدام یک از دلایل زیر تمسک می کنیم؟

الف) کتاب ب) روایات

ج) سنت د) عقل و مصالح نظام اسلامی

۹. اولین مجموعه قوانین تدوین شده قانون مالیات ها، در چه سالی و توسط چه کسی نوشته شد؟

الف) جهانگیر منصور، ۱۳۷۷ ب) وطنی، ۱۳۴۲

ج) روح الله وهمن، ۱۳۴۵ د) سازمان مالیاتی امور کشور، ۱۳۶۲.

ص: ۸۲

پرسش های مردمی

پرسش های مردمی

۱. نظر شما در مورد مالیات چیست؟

۲. آیا شما مشمول پرداخت مالیات هستید؟

۳. در بدو ورود به اداره مالیاتی، چه چیز نظر شما را جلب می کند؟

۴. شیوه برخورد مأمور مالیات چه تأثیری در رضایت شما در پرداخت مالیات دارد؟

۵. نظر شما در این مورد که در کشورهای پیشرفته غربی، مبلغ زیادی شاید حدود پنجاه درصد درآمد به عنوان مالیات بردرآمد کسر می شود چیست؟

۶. آیا شما دیگران را به پرداخت مالیات توصیه می کنید. چرا؟

۷. آیا شما می دانید مالیاتی که می پردازید، در چه راه هایی مصرف می شود؟

۸. اظهارنامه چیست و جریمه عدم تسلیم اظهارنامه اشخاص حقوقی چقدر است؟

۹. آیا از تنظیم اظهارنامه مالیاتی راضی بوده اید یا نه؟

۱۰. مراجعه شما به مأموران مالیاتی چقدر است؟

۱۱. اگر یک پرسش مالیاتی برای شما پیش بیاید، چه کار می کنید؟

پرسش های کارشناسی

پرسش های کارشناسی

۱. قانون مالیات در گذشته، با قانون های جدید چه تفاوت هایی دارد؟

۲. چه راهکارهای مناسبی برای رفع مشکلات مالیاتی پیشنهاد می کنید؟

۳. میزان آشنایی مؤدّیان با قوانین مالیاتی چه تأثیری در افزایش روی آوری مردم به نظام مالیاتی دارد؟

ص: ۸۳

۴. راه های حاکم کردن فرهنگ پرداخت مالیات در جامعه، با تکیه بر رعایت اصول توانایی چیست؟

۵. نظر شما درباره معافیت های مالیات شرکت ها چیست؟

۶. مالیات های به دست آمده در چه راه هایی مصرف می شود؟

۷. میزان مشارکت خود اظهاری مردم چه اندازه است و چه راه هایی برای افزایش این مشارکت پیشنهاد می کنید؟

۸. علت اصلی تشریع مالیات های متغیر (حکومتی) چیست؟

۹. چه راهکارهایی درباره شیوه برخورد با مؤدّیان مالیات دارید؟

۱۰. چه رابطه ای بین مالیات های ثابت اسلامی و متغیر (حکومتی) وجود دارد؟

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر

۱. محمد بیات ترک، آیین مالیات پردازی، مشهد، انتشارات محقق، ۱۳۸۰.

۲. دیوید ریکاردو، اصول اقتصاد سیاسی و مالیات ستانی، مترجم: حبیب الله غفوری، تهران، نشر نی، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۳. علی گلزاده غفوری، انفال یا ثروت های عمومی، انتشارات شرکت های انتشار، چاپ دوم، ۱۳۴۱ ه . ق.

۴. جمشید پژویان، اقتصاد بخش عمومی، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۲.

۵. علی تهرانی، اقتصاد اسلامی، مشهد.

۶. ابوالقاسم گردانی و بهروز عصمتی، تجارت خارجی و مالیات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۳.

ص: ۸۴

۷. مصطفی هروی، تحولات قوانین مالیات بردرآمد ایران، چاپخانه فردوسی، ۱۳۳۲.

۸. حیدر تقوی، جمع اخلاق و اقتصاد در اسلام، مترجم: حسن توانایان فرد، تهران، ۱۳۶۶.

۹. علی غفوری، خطوط اصلی در نظام اقتصاد اسلام، چاپ پرتو، چاپ دوم.

۱۰. محمد علی تسخیری، درس هایی از اقتصاد اسلامی، مترجم: مسلم صاحبی و محسن عابدی، تهران، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۰.

۱۱. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، درآمدی بر اقتصاد اسلامی، انتشارات مؤسسه در راه حق، ۱۳۶۳.

۱۲. اکبر بشیری نژاد، گستره مالی و ساختار بودجه ای ایران، تهران، نشر نی، ۱۳۷۵.

۱۳. ناصر رسایی نیا، قانون مالیات های مستقیم، چاپ اول، ۱۳۶۲.

۱۴. حسین نمازی، نظام های اقتصادی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۴.

۱۵. مرتضی مطهری، نظری به نظام اقتصاد اسلام، تهران، انتشارت صدرا، چاپ اول، ۱۳۶۸.

۱۶. حسین میرمعزی، نظام اقتصادی اسلام (دفتر دوم)، تهران، مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۷۸.

۱۷. محمد علی شاهرخی نیا، مالیات بر ارث، ۱۳۴۳.

۱۸. یدالله دادگر و محمد باقر نجفی، مبانی پیشرفته اقتصاد اسلامی، کرمانشاه، انتشارات رازی، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۱۹. مسعود درخشان، ملاحظاتی در نفس و مفاهیم مالیات ها در اقتصاد اسلامی و اقتصاد متعارف، تهران، معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصاد و دارایی، ۱۳۷۷.

۲۰. ابوالقاسم، اجتهادی، بررسی وضع مالی و مالیه مسلمین، تهران، انتشارات سروش، چاپ اول، ۱۳۶۳.

۲۱. عبدالخالق النواوی، نظام مالی در اسلام، چاپ دوم، منشورات مکتبه العصریه، بیروت، ۱۹۸۱ م.

۲۲. محمدحسین بهشتی، اقتصاد اسلامی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۲.

۲۳. رضا تقوی دامغانی، مالیات در نظام اسلامی، انتشارات تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۹.

۲۴. ریچاردا ماسگریو و پگی ماسگریو، مالیه عمومی در تئوری و عمل، تهران، سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، ۱۳۷۲.

۲۵. هاروی روزن، مالیه عمومی، مترجم: عین الله علاء، دانشکده امور اقتصادی، چاپ اول، ۱۳۷۸.

ص: ۸۶

کتاب نامه

کتاب نامه

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه (ترجمه و شرح)، علی نقی فیض الاسلام، بی جا، انتشارات فقیه، چاپ دوم، ۱۳۷۷.

۱. آژینی، محسن، امام و اقتصاد اسلامی، کیهان، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۲. ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، قم، نشر ادب الحوزه، ۱۳۶۳.

۳. ابن هشام، عبدالملک، سیره النبویه، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۷۲ م.

۴. ابوزهره، محمد، خاتم پیامبران، مترجم: حسین صابری، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۷۳.

۵. ابوعبید، قاسم بن سلام، الاموال، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۸ ه . ق.

۶. احمد العلی صالح، دولت رسول خدا، مترجم: هادی انصاری، قم، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۸۱.

۷. اصفهانی، راغب، مفردات الفاظ القرآن، تحقیق: ندیم مرعشی، بی جا، مکتبه المرتضویه، بی تا.

۸. بلاذری، احمد بن یحیی، فتوح البلدان، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۳۵۶ ه . ق.

۹. بهاء الدینی، بهادر، زیان های ناشی از تأخیر وصول مالیات، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد شیراز)، ۱۳۷۲.

۱۰. بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رساله نوین (مسائل اقتصادی _ جلد دوم)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۸.

۱۱. بیات، اسد الله، منابع مالی دولت اسلامی، تهران، کیهان، چاپ اول، ۱۳۵۶.

۱۲. پیرنیا، حسن، ایران باستان، تهران، دنیای کتاب، ۱۳۶۲.

۱۳. پیرنیا، حسین، مالیه عمومی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۵.

۱۴. تقی زاده، نورالدین، قانون مالیات های مستقیم، روزبهانی، چاپ سوم، ۱۳۷۲.

۱۵. جبعی عاملی، زین الدین، الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، قم، دارالتفسیر، چاپ دوم، ۱۳۸۱.

۱۶. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، مبانی اقتصاد اسلامی، تهران، سمت، ۱۳۷۱.

۱۷. رضا زادوی ملک، رحیم، مجموعه قوانین مالیاتی، تهران، اردیبهشت، چاپ دوم، ۱۳۷۰.

۱۸. زیدان، جرجی، تاریخ تمدن اسلامی، بیروت، دارالمکتب الحیاه، بی تا.

۱۹. سازمان امور مالیاتی کشور، قانون تجمیع عوارض، تهران، معاونت عملیاتی دفتر خدمات مؤدّیان، ۱۳۸۱.

۲۰. ________________، قانون مالیات های مستقیم، تهران، وزارت امور اقتصاد و دارایی، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۲۱. شاپوریان، عنایت الله، ۲۵ سده مالیات، تهران، بی نا، ۱۳۵۰.

۲۲. شالیزی، زمارک، درس هایی از اصلاح سیستم مالیاتی، مترجم: علی اکبر عرب مازار، تهران، دانشکده امور اقتصادی، تهران، ۱۳۷۲.

۲۳. شعبانی، قاسم، حقوق اساسی و ساختار حکومت جمهوری اسلامی ایران، تهران، اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۷۴.

۲۴. صانعی، یوسف، مجمع المسائل، قم، میثم تمار، ۱۳۷۶.

۲۵. صدر، کاظم، اقتصاد صدر اسلام، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، ۱۳۷۴.

۲۶. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران، مکتبه الصدوق، چاپ اول، ۱۳۷۶.

۲۷. کرمی، محمدمهدی و محمد پورمند، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، تهران، سمت، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۲۸. گلپایگانی، محمدرضا، مجمع المسائل، قم، ۱۳۷۵.

۲۹. لشکری، علیرضا، نظام مالیاتی اسلام، تهران، بایگان، چاپ اول، ۱۳۸۰.

۳۰. مدرسی، م، س، ر، قانون مالیات های مستقیم، تهران، آگاه، چاپ چهارم، ۱۳۷۷.

۳۱. ________________، مقدمه ای بر نظام مالیاتی و بودجه در اسلام، بی جا،انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۳۶۳.

۳۲. مرکز مدارک فرهنگی، صحیفه نور، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۰.

۳۳. مسعودی، ابوالحسن علی بن حسین، مروج الذهب و معادن الجواهر، مصحح: محمد محی الدین عبدالحمید، مصر، مکتبه التجاریه الکبری، ۱۳۶۷ ه . ق.

۳۴. مکارم شیرازی، ناصر، مجموع استفتائات جدید، تهیه و تنظیم: ابوالقاسم علیان نژادی، قم، انتشارات مؤسسه امام علی بن ابی طالب، چاپ دوم، ۱۳۸۰.

۳۵. مکی عاملی، محمد بن جمال الدین، اللمعه الدمشقیه، قم، انتشارات ناصر، چاپ دوم، ۱۳۶۸.

۳۶. منتسکیو، روح القوانین، مترجم: علی اکبر مهتدی، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۲.

ص: ۸۸

۳۷. منصور، جهانگیر، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸ و اصلاحات ۱۳۶۸، تهران، انتشارات آگاه، چاپ دهم، ۱۳۸۰.

۳۸. ________________ ، قانون مالیات های مستقیم، تهران، انتشارات آگاه، چاپ چهارم، ۱۳۷۷.

۳۹. ________________ ، قانون مالیات های مستقیم، تهران، انتشارات آگاه، چاپ هشتم، ۱۳۸۰.

۴۰. نجفی، محمدحسن، جواهرالکلام، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ۱۹۸۱ م.

۴۱. نراقی، احمد بن مولی محمد مهدی، مستندالشیعه فی احکام الشریعه،قم، انتشارات کتاب خانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۵ ه . ق.

۴۲. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیس، تهران، چاپ رنگین، ۱۳۱۹ م.

۴۳. واعظ زاده خراسانی، محمد، مجموعه مقالات فارسی اولین مجمع بررسی اقتصاداسلامی، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۰.

۴۴. وطنی، محمد حسن، مجموعه قوانین و مقررات مالیاتی، فردوس، چاپ دوم، ۱۳۶۴.

۴۵. وهمن، روح الله، قانون مالیات های مستقیم مصوب اسفند ۱۳۴۵، بی جا، بی نا، ۱۳۴۹.

۴۶. ________________ ، مجموع کامل قوانین مالیاتی مصوب ۱۳۴۵، بی جا، بی نا، ۱۳۴۹.

۴۷. ________________ ، فرهنگ لغت اصطلاحات اقتصاد اسلامی، تهران، سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، ۱۳۵۶.

۴۸. یزدی، محمد، قانون اساسی برای همه، تهران، امیر کبیر، چاپ اول، ۱۳۷۵.

۴۹. یزدی، محمد کاظم، عروه الوثقی، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه، بی تا.

۵۰. یوسفی، احمد علی، نظام مالی اسلام (رابطه خمس و زکات با مالیات های حکومتی)، قم، مرکز پژوهشگاه نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹.

نشریه ها

۱. معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصاد و دارایی، نشریه اقتصادی.

۲. نشریه معرفت.

۳. نشریه بانک و اقتصاد.

۴. وزارت امور اقتصادی و دارایی، ویژه نامه فرهنگ مالیاتی، تیر ۱۳۸۰.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹